

J. CHALUPECKÝ :

LADISLAV KLÍMA

J i n ě ř i c h C h a l u p e c k ý

L A D I S L A V K L Í M A

Pokus, vyložit osobnost a dílo Ladislava Klímy, setkává se od počátku se značnými nesnázemi.

Především valná část jeho díla zůstává netištěná; část dokonce autor sám zničil. Přesto je tu rukopisná pozůstalost, čítající tisíce stránek. Že jen tak málo z toho bylo vydáno, zaviňoval si Klíma sám; teprve ke konci života se dostal k tomu, že aspoň něco připravil do tisku. Po jeho smrti roku 1928 zůstalo jen na nejbližších Klímových přátelích a soukromých nakladatelích, aby něco z tohoto neznámého díla Klíмова se zachránilo - největší zásluhu o to měl Jaroslav Kabeš. Je k hanbě českých literárních historiků i českých nakladatelství, že vůbec nepokládali za svou povinnost, vypořádat se s Klímovým dílem. Můžeme to pokládat za příznak duchovního zlenivění, které poznamenalo celé dvě desetiletí od Klímovy smrti roku 1928. Vděčíme teď Davidu Součkovi, že literární pozůstalost Ladislava Klímy koupil a ve Vídni, kam emigroval, ji pracně uspořádal, pořídil její soupis a za pomoci tamního Institutu für die Wissenschaften von Menschen postupně ji opisuje. Dal své opisy také s vzácnou nezištností k dispozici autorovi této studie, a poskytl mi řadu důležitých informací. Neznáma zůstává většina Klímových deníků. Jaroslav Kabeš je chtěl připravit do tisku, ale leží teď nepřístupny v jeho pozůstalosti.

Jestli tedy si můžeme stěžovat na sporost pramenů, s druhé strany se musíme vyrovnávat s jejich přebytkem.

Klíma nejen v obrazné formě svých próz, ale nadto v dopisech a systematickém vyprávění autobiografickém vyložil vnější i vnitřní svůj životní příběh a ten, kdo se jeho dílem chce zabývat, může se tedy domnívat, že se může spoléhat na autentický materiál. Ale při bližším zkoumání vyvstanou pochybnosti. Kolik jsou to bezprostřední svědectví a kolik autostylizace? Právě tyto texty nutno číst kriticky.

Konečně je třeba se rozhodnout o metodě. Klímovo dílo prozaické a dramatické je romantického rodu. První jeho kniha je však filozofický traktát a svým posledním spisem, vydaným v letech 1922 a 1927, dal podtituly "filozofické úvahy" a "filozofické intermezzo". Dlužno tedy zkoumat Klímovo dílo filozofickou analýzou, anebo způsobem obvyklým v literární vědě? V prvním případě bychom měli asi pokládat Klímovy filozofické spekulace za výklad jeho prozaického díla, v druhém případě toto prozaické dílo za názornou aplikaci jeho filozofování. Možná však smysl životního usilování Klímova máme hledat mezi obojím či v obojím, v nějakém společném východisku jeho ^{jako} filozofického, tak básnického díla, a tomu přizpůsobit náš výklad.

1

Svým vrstevníkům připadal Klíma namnoze jako pouhý podivín. "Chudší než žebrák u kostelních vrat, bezstarostnější než Diogenes, živil se tento vesele chmurný filozof vším možným, svými přáteli, čištěním stek nebo projekty, jak zbohatnout, třeba výrobou tabákové náhražky nebo pornografických románů," psal o něm ve svém nekrologu Karel Čapek. Originalita prý "stála Ladislava Klíma všechnu vážnost a snad i život. Žil jako pták nebeský; a měl by vlastně jako pták nebeský zapadnout do nějaké brázdy, kde

X by z jeho chatrných pozůstatků bujela divoká příroda ve větší kráse a nicotě."/1/ Nekrolog, který vypovídá víc o jeho pisateli než o Klímovi. Te čistiění stek a výroba pornografií jsou ovšem holé pomluvy; stejně Čapкова charakteristika Klímy jako "cynického bohéma". Každý moderní umělec se dostává do konfliktu mezi svým uměleckým poznáním a posláním a svým občanským zařízením. Karel Čapek patří mezi ty, kterým se podařilo vyvázat z něj kompromisem. Týž konflikt nesl v sobě Klíma v podobě daleko vyhrcočnější, takže jej nikdy nemohl překlenout a uvrhl jej do opovržení řádných občanů.

Klíma měl však přátele, kteří si ho vážili a v jeho neannázích vytrvale podporevali. Když roku 1927 onemocněl tuberkulózou, burcoval Josef Kodíček, který byl věrným a účinným Klímovým přítelem od předválečných let, aby se mu pomohlo. "Tento velký spisovatel je snad nejchudším člověkem v republice, každý žebrák má aspoň batoh; on nemá vůbec nic. Říká-li se o někom, že zemřel hladu, je to obyčejně metafora. U tohoto muže, který daroval české filosofii několik nesmrtelných stěn, by to metaforou nebylo."/2/ Mezi těmi věrnými přáteli byl také a zejména Otakar Březina. Dopisovali si po léta; přesto se tito dva velcí samotáři setkali jen jednou a velmi pozdě, roku 1926, a teprve díky prostřednictví přítele jich obou a ušlechtilého člověka, Antonína Pavla, který vzal Klímu s sebou k Březinovi do Jaroměřic. Hovořili spolu celý den a Klíma byl Březinou oslněn: "veliký, dobrotivý, nade vše bohatý a Světlý," napsal potom Chalupnému. /3/ A Březina chtěl po Klímově smrti o něm napsat stejně "jako o Dobrém, podivuhodně jemném ve svém nitru, bezbranném uvnitř tohoto světa, jehož sílu slavil a miloval". /4/ Jiní z těch, kteří vytvářeli přátelský okruh kolem Klímy, psali o něm podobně.

Klíma sám přitom si přál jevit se jako člověk nezdolné vůle, prostý všech obyčejných citů, nietzscheovský

nadělověk. Tak se líčí ve svých knihách a na fotografiích zaujímá postoj sebejistého imperátora. Jeho ideálem byli velcí dobyvatelé, Napoleon, Žižka. "Síla je totéž co vznešenost, nízkost totéž co slabost." /5/ "Tvrďák muž, čirě rozumový, antický tvrdý a statečný, duchovními zápasů zocelený, drsný - a přece současně tak jemnocitný, lehkavý a světlý," psal o něm jeden z těch jeho přátel, Miloš Srb. /6/ Klíma byl originál, "jakému není hned tak rovno. Hovor s ním se rozevíral lektuře jeho článků, sršících vtipem a duchem," vzpomínal na něj dramatik František Zavřel. "Pohrdal až strašidelně zdejšími prostředky a jeho nenávisť nezanala mezi ani hranice. O Napoleonovi dovedl hovořit do noci." /7/ Novinář Franta Kocourek popsal své setkání s Klímou v kavárně Union. "Myslil jsem, že je velký a silný. Že má magickou tvář, pevný pohled a zahrocená gesta. Že mluví jako píše. A zatím seděl u stolu štihlý člověk, jehož oči se leskly v zátopě jakési dětské vděčnosti a pod jehož poněkud načervenalým nosem byly divoké vousy. Připadal mi jako švec a mluvil jako oddaný služebník, nešetřil tituly. Při vši pokoře, přes rozněžnělé oči a úslužnou řeč, bylo postupně možno uvěřit, že autor takových věcí takto vypadá." /8/ Srovnat tyto Klímovy podoby a odhalit skutečného Ladislava Klímu není snadné.

2

Vnější data Klímova života můžeme vzít z jeho autobiografií, první z úvodu k "Mé filozofické koncepci a dodatkům k ní", pojatého do souboru Vtěriny a věčnost /1927/, druhé daleko obsírnější z jeho "Vlastního životopisu", vydaného samostatně z jeho pozůstalosti roku 1937 a znovu v antologii Josefa Zuzara Vtěriny věčnosti /1967/. Oba texty jsou z roku 1924.

Ladislav Klíma se narodil 22. srpna 1878 v Domažlicích. Ve svém "Vlastním životopise" ujišťuje, že už v dětství byla jeho "základní, ranně mlhavě probleskující a přitom mohutnou vlastností vůle, stále sebe objímající a vše absolutně komendující"./9/ Tomu těžko věřit. Klíma si vždy přál působit jako muž ocelové vůle a neochvějný vládce svého osudu. Pro utváření jeho povahy však spíš byla rozhodnou událostí smrt, která během ani ne roku pohltila v jeho šestnácti a sedmácti letech téměř celou jeho rodinu. Měl čtyři sourozence; tři z nich, dva bratři a jedna sestra byli už mrtvi, teď zemřely rychle za sebou jeho matka, teta i poslední sestra. Zbyl mu jen otec. Klíma zaznamenává to s okázalou lhostejností, vždyť prý "nenáviděl v dětství všechny lidi, každé pohlazení nutilo mne až k zvracení"./10/ Ale jinde mu přece ukouzlo doznání, že to byla těžká zkušenost. V próze "V zasněženém údolí" líčí krásný park, který je najednou zničen; a pokračuje: "Jen jednou pocítil jsem podobnou bolest: když zemřela má krásná, sladká, o rok mladší sestra - /.../ A tentokrát vznikla ve mně nenávisť k lidem a opovržení jimi."/11/ Ten zážitek smrti nemohl nezpůsobit mladému Klímovi citovou katastrofu, která ho poznamenala na celý život. Nejspíše i jeho otce, který opouští své zaměstnání advokátního úředníka a stěhuje se z Domažlic; nechává svému poslednímu potomku všechnu volnost a souhlasí i s tím, aby byl předčasně prohlášen za plnoletého a mohl pak volně užívat svého dědictví.

Do doby těch osudových událostí Klíma chodil na střední školu v Písku. Jiří Hostzel, který byl Klímovým spolužákem, po jeho smrti vzpomíná na něj jako na "neobyčejně hodného hochu, měkkého srdce" a na jeho "nepádnou ostýchavost, zvláště vůči ženám". "Nedobře bylo po smrti matčině," pokračuje Hostzel, "nedbal svého zevnějšku, chtěl žít způsobem co nejpreimitivnějším,

nemyl se třeba celý týden i déle, chválil si výhody, jím-li po způsobu psím. Měl jsem dojem, že se Ladislav Klíma do takových věcí nutí."/12/ Stejně jiný Klímův přítel z oněch dob, Jan Paroubek. Po všech těch smrtích Klíma "zpouštěvničil, žil v nepořádku, ani se nemyl, oddálil se obvyklému způsobu života, toulal se po lesích i v noci a ponořil se do svých knih."/13/ S tím se shoduje vlastní líčení Klímovo. Dřív byl vzorný žák s vyznamenáním; teď "systematicky hanobil kříže v okolí města, dělal skandály v kostele, rozhazoval v nedostatku pun anarchistické letáky atd."/14/ odevzdá školní kompozici, v které zhanobí habsburskou dynastii a je za to vyloučen ze všech rakouských středních škol. Vyloučení nepletí pro oblast Uher; otec posílá syna studovat do Záhřebu, ten však po půl roce školy nechá a vrátí se k otcovi do Modřan. Otec svolí, aby byl v osmnácti letech prohlášen plnoletým /podle tehdejších zákonů by musel čekat do svého čtyřicetivšátého roku/ a ujal se dědictví po matce a sestře. Klíma toho užije k svobodnému životu. Ponoří se do studia filozofických děl.

Říká se někdy, že Klíma vychází ze Schopenhauera, Nietzsche a Berkeleye, a Klíma se k nim vskutaku hlásil. Co mu na nich především bylo blízké, bylo to, že jejich filozofie nejsou diskurzivní systémy, nýbrž intuitivní vize. Nietzsche má ve své ranné knize Nečasové úvahy dlouhý text "Schopenhauer vychovatel", který Klíma jistě pozorně četl a zvláště pasáž o tom, že řeční i indiští filozofové nepůsobili svými řečmi či dokonce knihami, nýbrž celým způsobem svého života. Současná evropská filozofie naproti tomu je pouhou knižní učeností - příkladem je Nietzschevi filozofie Kantova. Zato "Schopenhauer dělá málo okolků s učenými kastami, odděluje se od nich, usiluje o neodvislost od státu a společnosti - to je jeho příklad, v tom je předobrazem." "Filozofie se má v Německu víc a víc odnaučovat

tomu, aby byla "čistou vědou". Takovým příkladem a vychovatelem byl tedy Klímovi Schopenhauer a právě tak sám Nietzsche. Byli to filozofové-umělci, nikoli filozofové-vědci.

Přitom jejich názorové shody s Klímou byly spíše důsledkem než příčinou jejich spřízněnosti. Především ovšem Schopenhauerův pesimismus, který odpovídal ranné Klímově životní zkušenosti. Klasická evropská filozofie důvěřovala v rozumnost ustrojení vesmíru a lidská mysl měla s ním být ve shodě. Schopenhauerovi však podstatou světa nebyla než slepá vůle, jejímž nástrojem a obětí je každá bytost. Existence je neštěstí; život nic než bolest; je na filozofu, aby prohlédl úlisný klam, kterým člověka ona vůle obestírá, vzepřel se jí a rezignoval na její chtění estetickou kontemplací.

Nietzscheova inspirace byla ještě víc než Schopenhauerova inspirací básnickou. Jeho "nadčlověk" měl být pokusem o něco, co už není ten moderní člověk, který se pokládá za šťastného v pohodlí svého obyčejného života, napůl živočišného a napůl rozumového. Člověk má usilovat o to, aby docela byl člověkem: to jest, aby se vyvázal ze své přirodnosti a starosti o svou malou existenci. Nietzscheho filozofie se těžko vykládá; nejvíc tomu překáží nadnesený rétorismus jeho pozdních spisů, od Zarathuštry počínaje, a sama nejasnost slova "na^dčlověk". To slovo není pojem a snad nejspíše je můžeme chápat jako metaforu, totéž jako výraz pro to v člověku, co jej odvrací od světského prospěchu a činí jej přítomna všeobsáhlosti vesmíru a jeho nekonečnému jevení. Obrazem tohoto "nadčlověka" pak by byl nietzschovský dionýsský umělec, který s vesmírem "mittenzt", spolutančí. To zase odpovídalo Klímově básnické intuici vesmíru jako krásného zjevení.

Klímův otec se zatím znovu žení. Je mu šedesát, manželce čtyřicet, Ladislavu Klímovi jedenadvacet. Oba mladí lidé spolu od Klímova otce odejdou, žijí v Plzni, v Eisensteinu na bavorské straně Šumavy, v Gurychu a tyrolském Landecku. Klíma zpravuje o svém tehdejší životě s nápadnou stručností. "Jelikož paní Klímová zaopatřovala všechno pro domácnost nutné, nebylo mně vůbec třeba s lidmi se stýkat." /15/ Můžeme z toho usoudit, že byla Klímovi operou při jeho neschopnosti k obyčejnému životu a běžnému styku s lidmi.

Tehdy, roku 1904, v tyrolských Alpách měla Klíma potkat rozhodná událost, druhá po oné zkušenosti smrti. Je jedno slovo, které se v jeho pracích stále vrací: slovo propast. Jan Paroubek uchoval exemplář studentského časopisu, který si tehdy v sextě roku 1893-94 psali a kam Klíma přispěl několika básněmi; jedinými téměř, které od něho známe; v jedné z těchto básní apostrofuje zemi, "ve prostoru říší děsné jen malý prášek," a která letí jako "ozžený kámen"

snad bez účelu, cíle! Kolkol propast bezdná,
a kosmu krajina ledová, hvězdná,
a v centru: kotouč slunce plamenný. /16/

Když pak toho roku 1904 byl v tyrolských Alpách, byla to, jak poznamenává ve svém "Vlastním životopise", rozhodná doba v jeho myšlenkovém vývoji. Tam se mu tento pocit propasti zkonkretizoval. "Dostal jsem se," vzpomíná, "běže téměř a na zenit hledě, v Alpách až na kraj propasti - vím, že jsem ji nemohl vidět - a přece náhlý jakýsi šok mne hodil nazpět. - Krásný pocit: ještě krok - a letíš tak 500 m dolů -" /17/ Po léta se pak vrací u Klímy tento obraz ne již propastnosti kos-

mické, jakou byla v oné mladistvé básni, nýbrž propastností metafyzické. Hloubí a tyčí se nejprve ve Světě jako vědomí a nic:

X
Nesmírné černé propasti, rozšklebené tak hrůzně,
že pohled do nich vyvolal by tentýž pocit děsu
jako zjevení du^{ch}a, deset tisíc metrů vysoké,
skoro kolmé, černošedé a černomodré skalní
stěny /.../, s boky tak strašně rozervanými, že
působily by jako hlava Meduzy /.../ - s ohromnými
přečnívajícími, každou vteřinu sesutím hrozící-
mi vrcholy ... /18/

Když po této filozofické práci se Klíma věnoval psaní
próz, v nich vrací se obraz propasti téměř obsedantně.
Ve Slavné Nemesis má Sider přeskočit "posledním, Božským
skokem" strašidelnou propast /19/ a nakonec se do ní
vrhne, aby získal věčně unikající přelud Grey /20/; ve
"velkém románu" Lidská tragédie a Boží komedie je pro-
past jedním z ústředních motivů. Pascal měl pocit, že
žije s propastí po boku; Klíma měl tuto propast před se-
bou a měl se do ní zřítit. Dalo by se to pojmenovat me-
tafyzickou závratí - byla to nejistota o fyzickém světě
a ve fyzickém světě, v němž se pořád otevíral nějaký
ne-svět. V pozdních textech se ta vidina propasti usta-
luje v termín Propasti-Záře:

Jsou fakta empirie a fakta věčné Propasti-Záře.
Základní faktum empirie je: existuje mé vědomí -
mé já. Základní faktum Propasti-Záře je Naprostost:
Absolutnost, Bůh -: Naprostost totožna se jsouc-
ností, - co jest, jest absolutní. /21/

Šestadvacetiletý Klíma se vrací do Prahy, tentokrát na Smíchov, snad k svému strýci, otcovu bratru, který má na Smíchově advokátní kancelář, a napíše svou prvotinu: filozofickou knihu Svět jako vědomí a nic. Vydá ji vlastním nákladem, podepsanou jen iniciálou I.

Klíma vchází do české literatury a českého myšlení jakoby odnikud. Žil osamoceně, nepokoušel se publikovat v časopisech a kniha málem zapadne. Rozešle však pár výtisků několika lidem, jichž si vážil, mezi nimi také Otokaru Březinovi. Březina knihu neobyčejně zaujme; upozorní na ni Emanuela Chalupného a tomu se podaří v pražské tiskárně, která je na knize vyznačena, zjistit jméno a adresu autora. Chalupný Klímovi napíše, sejde se s ním a hlavně uveřejní roku 1906 ve významném tehdy Přehledu a pak ve filozofické revui Česká mysl recenzi. Jsou to první a nadlouho jediná upozornění na tuto knihu. Březina i Chalupný zůstanou od té doby věrnými Klímovými přáteli a ochránci.

Kniha je manifestem imaterialismu. Klíma nikdy nepochyboval, že je to vědomí, co podmiňuje existenci vědomého; bez vědomí by nebylo vědomého a nebylo by tedy nic; bez subjektu by svět jakožto objekt nebyl. Pro to ten titul jeho knihy: svět jako vědomí a nic. V tom sleduje imaterialismus Schopenhauerův a Berkeleyův; víc však Berkeleyův než Schopenhauerův. Jenom berkeleyismus je z dosavadní filozofie radikálně nový, napsal ve Světě jako vědomí a nic /22/ a Klímovy texty svědčí o tom, jak důkladně Berkeleyho četl.

Jen duševní stavy existují a nic mimo ně samozřejmě existovat nemůže, protože pojem "existence" je výhradním majetkem a součástí vědomí, takže odtržen od něho je beze smyslu. /.../

Mimo naše vědomí, mimo naše já nic pro nás existovat nemůže; i hmota, zevní svět, jest naším duševním stavem, naší "představou" - jest jen v nás. /.../ Každá hmota jest jen znamením, že je nám blízký nějaký duševní, "za hmotou trvajícím" celek; /.../ duševními stavy, zvanými "hmota", označujeme si jen duševní celky, na nás působící./23/

"Zevní svět" je souhrnem značek duševních stavů, vyslaných duševními stavy jinými. /24/ Jevil se mu "maškarádou"; každý jev je v něm vědomím, a co nazýváme "vesmírem", je "vzájemné působení na sebe mentálních stavů"./25/ "Svět sestává z bytostí se mnou homogenních, ať to jsou zvířata nebo hvězdy" /26/ a tyto bytosti, jejich jednotlivá vědomí se ve vesmíru slučují v jakémś "psychickém chemismu", vesmír je jen viditelný "pochod Věšvále" /27/, svět "jest jen v sebe splývající, atomistním, - bezúčelně oscilujícím -, vlněním myšlení, základem všeho je 'myslící substance'"./28/ Důslednému imaterialismu ~~tedy~~ odpovídá důsledný panpsychismus. "Já, lidský subjekt, je tedy kusem jediného kosmického vědomí a naše iluze spočívá v tom, že oddělujeme své vědomí od vesmíru, jako ve světě samém se domníváme vidět oddělené jsoucna-subjekty."/29/

Argument pro tento imaterialismus dá se vyslovit prostě. Úkolem filozofie je pochopit, jakým způsobem víme, že něco jest. To, co jest, můžeme označit za "něco", ale stěží už můžeme pokládat za "něco" naše poznávání, naše vědomí samo. Vztah poznání a poznávaného nedá se popsat jako vztah dvou "něco", dvou "věcí". Je-li poznávané "něco", poznávání je vůči němu "nikoli-něco", tedy v radikálním slovníku, jakým byl Klímův, "nic". To je principem jeho imaterialismu. Poznávání se nedá vykládat tak, jako by v něm docházelo k vztahu "ničeho" k

"něčemu". Má-li ono "nic" pochopit toto "něco", musí danost toho "něco" redukovat na své "nic", jež není žádným způsobem předmětné: redukovat jeho objektivní faktičnost na ryzí aktivitu vědomí.

Jedině odtud lze také pochopit myšlenku, která byla Klímovi obzvláště drahá a kterou se snažil hájit až doposledka, i když se mu ukazovala už těžko udržitelná: myšlenku "absolutně komendující Vůle". Vyplývala přímo z jeho důsledného imaterialismu. V takovém nehmotném světě by lidská vůle a s ní lidská touha po štěstí nemohla být už ničím omezována.

Kdo by byl pravým Spasitelem lidstva? Kdo by je dovedl naučit vyvolávat, uměle, vždy, když toho třeba, intenzivní, světlé, radostné, vítězství prochnuté myšlenky.

-A to je mé hlavní téma, můj cíl. /30/

To si zapisuje ještě na počátku roku 1927.

5

Za naším vymezeným a omezeným světem fenomenálním, je něco bezhraničného: absolutno. Myslet můžeme jen skutečnost věcí a jevů. Tady má myšlení přestoupit své dané hranice. Jestli obvykle vycházíme od vědomí věcí, jak se nám jeví, tentokrát máme se otevřít do vědomí absolutního. Vědomí je víc než daný svět, a jestli, pokud zůstáváme při tomto daném světě, vykládáme jej jako hmotnost, která se nějakým způsobem vyjevuje našemu duchu, nyní, dobydeme-li si absolutní posice, svět svou hmotnost ztratí a s ní i cizotu a ztotožní se s naším vědomím. Je to integrální monismus_x filozofického ide-

alismu, který by chtěl překonat bariéru nepoznatelné "věci o sobě", "ne-já", a pojmut je do díla absolutního já /nebo stejně vyložit je, jak to činí jiný monismus, filozofický materialismus, jako dílo absolutního objektivna - výsledek je týž/. Nebezpečnost idealistického monismu první rozeznal a pojmenoval na samém konci osmnáctého století Friedrich Heinrich Jacobi, a zhrozil se ho. Idealismus, který chce vědomě zahrnout vše a neponechává platit nic, co by bylo mimo toto vše, vně něho, popírá tím, že by něco bylo vůči němu autoritou. Vědomí, odkázáno samo na sebe, se ocitá uvnitř nicoty. Jacobi proto vnáší do filozofie slovo "nihilismus" nebo také "chimérismus". Chimérismus: Klíma mohl rovnou přejmout to slovo, když mluvil o své filozofii jako o "férismu". Filozof se má odvážit "salta mortale", psal Jacobi ve své kritice Fichtovy filozofie, ze subjektivity do objektivity, a tou skutečností byla pro Jacobiho především božská autorita, Bůh, i sám stvořený svět. Člověk nemůže spoléhat jen na sebe, na své vědomí, existuje nadlidská autorita, již se musí podřídít. Jinak musí se pokládat člověk sám za Boha.

Důsledek, který si Klíma & uvědomoval. Egosolismus je egodeismus. Nad člověkem není už nic a člověk tedy může vše a cokoli. Klímovi hrdinové mohou i vraždit, ~~a vskutku to činí.~~ *sebe či jiné.* Jako jiní nihilisté, Dostojevského Raskolnikov ~~a~~ nebo Kirillov.

Nihilismus daleko není jen vnitřní záležitostí filozofie. Je to výraz duchovní situace evropské civilizace. Nej přesněji ji rozeznal Friedrich Nietzsche a zděsil se jí. Je to "znehodnocení nejvyšších hodnot". Člověk smí vše a sám se zničí. Toto si Nietzsche píše roku 1888: "Co vyprávím, jsou dějiny příštích dvou století. Popisují, co přijde, co nemůže nepřijít jinak: příchod nihilismu. Ten příběh se může vyprávět už dnes: neboť pracuje tu sama nutnost. Tato budoucnost mluví už ve stu

znamení, tento osud všude se hlásí; pro tuto hudbu budoucnosti jsou už nastroženy všechny zraky. Celá naše evropská kultura se už dlouho pohybuje s mukami napětí, které od desíletí k desíletí roste, jako by vydána katastrofě: neklidná, násilná, překotná: jako první, která chce dospět ke konci, který se už nerozmýšlí, který má strach rozmýšlet se."

Přitom nihilismus naprosto není neplodný. V tom je jeho zvláštní nebezpečnost. Odstraňuje všechny autority, a tím odstraňuje i všechna omezení lidského konání. Může-li to být a je-li to k zlému, může to být a je to jindy k dobrému. Uvnitř tohoto nihilismu vznikla evropská věda a také a zvláště i moderní umění. Za poslední dvě století, od romantismu počínaje, rozvinulo se toto umění způsobem, jakého žádná jiná civilizace neznala. Byl to nihilismus, co odhalilo pro ně rozsah lidského vědomí. Proto se stal tak lákavý i pro Ladislava Klímu. ~~Teprve po dopisování své filozofické knihy se oddal psaní próz.~~ Sloužil mu k otvírání vědomí do jeho bezbřehého rozsahu.

6

Po nepsání Světa jako vědomí a nic vrací se Klíma ke svému otci do Modřan; peníze mu docházejí, teď je znovu zaopatřen a v klidu, který získá, dá se náhle do psaní próz.

Ty prózy datoval Klíma později po paměti lety 1906-1909. Vročení je třeba opravit na dobu od konce 1906 do jara 1908 - už v březnu 1909 psal Klíma Chalupnému, že "před rokem přestal psát krváky a pustil se vskutku s plnou perou do praktickování filozofie". Ty "krváky" - a strašidelné historky - charakterizoval

Klíma půl roku dříve, 22. října 1908, v dopise rovněž Chalupnému:

V posledních dvou letech vychrlil jsem pro svou zábavu a zotavení fůru "bel"etrie desetkrát realističtější a hrusnější než Zola, 10krát fantastičtější než Hofman, 10krát obscénnější než Casanova, 10x perverznější než Boudelaire, 10x cyničtější než Grabbe, 10x paradoxnější než Wilde, 10x hrubší než Havlíček, 10x účinnější prostředek k zvracení než "Labyr. světa a r. s.", krátce non plus ultra nemravnosti, zlotřilosti a bláznovství." /31/

Klíma ani příliš nepřeháněl. Přitom to nebyla schválnost.

Byl tehdy jako posedlý psaním a jeho drobné písmo plní sta a sta stran. V dopise příteli Aloisu Fiedlerovi, psaném 16. listopadu 1918, vypočítal po paměti, co tehdy napsal. Byl to především fantastický román Lidská tragédie a Boží komedie; jeho nějakých 4 000 stran rukopisu došlo přibližně do poloviny zamýšleného díla; jiný román se jmenoval Údolí největšího štěstí, jeho třetí díl zničil Klíma hned po napsání; Český román, to bylo "plivnutí na vše, co se zvalo literaturou"; Román ve věčnosti opět nedopsaný, "věc znamenitá, férická"; zvlášť si Klíma cenil Skutečné události, zběhnuvší se v Postmortálii, "literární revoluce non plus ultra"; pak tu byly romány Astrea a Sus triumphans, romaneta "o dr Grabnerovi" a "o mladém blázně odhodivším své jmění"; dvě dramata a "asi 30 fantastických novel". Tedy práce neuvěřitelného rozsahu /32/. V příštích letech se k těm rukopisům Klíma ještě vracel, čteme na nich různá data od 1910 do 1915.

Až na chabý pokus o uplatnění Českého románu nic se z toho Klíma tehdy nepokusil vydat. Nepsal z literární ctižádosti. Psal pro svou potřebu: jeho prózy byly pro něho pokusným průzkumem vědomí. Zůstával přesvědčen o prioritě vědomí před hmotnými událostmi. Ty události vpadají do vědomí zvnějška a diskontinuálně, ale pod nimi trvá kontinuální proud vědomí, a ten teprve dává jim smysl a význam. Vědomí nevychází z událostí života, nýbrž samo je nese. Snové vědomí je skutečnější než vědomí vnější skutečnosti. "Sen jest hloubka bdění, pro něž, bdíce, jsme slepi, a lživost a klamnost a nelogičnost snu - jen soustředění všech paprsků tohoto Světa-Přeludu"./33/ Básník je cizinec v realitě, "zavítavší sem z milosti snu"; "vidí realitu děsně rozloženou, zkomolenou, metamorfozovanou k nepoznání."/34/

Jak docílíš nejvyšších poznání? Udělej své přespánkové i pospánkové, ba i spánkové polosny bdělostí! Vše vysoké pochází ze snu; pouhé čiré bdění je pouhá čirá nuda, próza, šed, popel; neudrželo by se ani okamžik v tomto suchopáru, kdyby nepadal do něho ustavičně zářivý, třeba drobný a skoro neviditelný déšť ze Snu./35/

Starosti a strasti bdělého života tam mizí. Nerozeznává se už půvabné a ohyzdné, ničivé a obrozující; vše je tu najednou a pospolu; ve velkých Klímových prózách přízrak a smyslová danost se k nerozeznání prostupují. bdění je pohlcováno snem a z něj vyvstává. Vědomí už není vázáno na život, nýbrž náš život na ně; nakonec i rozdíl života a smrti přestává platit. Svrchovaný sen je už lhostejný k jakémukoli světskému prospěchu, je vykoupením z individuální existence, vydává

člověka jeho existenci vesmírné. Je to vědomí kosmo-centrické, ne antropocentrické.

Klímovo vidění světa vylučuje jakákoli etická kritéria. Svět je, jaký je, a nemůžeme jej soudit, podrobovat mravním postulátům. Je definitivně mimo dobro a zlo. Kdyby byl existenci soudil eticky, byl by musel definitivně ji odmítnout. Tím, že ji pochopil esteticky, mohl ji zachránit.

Vědomí všeho se mění ve fetiš, říká Klíma. Cílem umění je vyvolat toto vědomí: dospět krásy. "Umění" je slastné opojení víření v krásě^x rozzářených - duševních stavů, stupňujících se i k "druhému vidění" snu i k extázi; - není "umění", jsou jen šeré nebo zářící duševní stavy". /36/ Existence je sama ze sebe a sama pro sebe, dění bez konce a bez začátku, a také bez důvodu a smyslu. To nazýval Klíma ludibrionismem. Vše je

Boží Hříčkou, suverénní Boží Hrou, sublimně spirituelně vše znásilňující, v nejdobrodružnější formy proteovsky metamorfozující zdroj - zdesaterosmyslnující, v hrůzné překvapení šíleně zahrocující, ve smích a farei a bufonství roztavující, aprílem rodící, do nekonečna klamající - /pojmy "hříčka" a "šáškovství" jsou nerozpojitelné, i slovo "ludibrium" značí "hříčku" i "šáškovství" zároveň. / 37/

8

Moderní básníky - první německé romantiky, Rimbauda, Malase - přepadá mnohdy pocit, že co činí, je "jen literstura"; že mají postoupit za ni a využít své básnické zkušenosti, aby vytvořili novou osobnost. To si učinil úkolem také Ladislav Klíma a dokonce v takové

míře, jako nikdo jiný. Podnětem a původem byla ona zkušenost, která ho pořád provázela a kterou vyjadřoval slovem propast.

Ohromné hloubky rozevírají se v duchu, neznámé jako hloubky Oceánu. Žádné myšlenky nebylo dosud sestoupano na dno./.../ Na dně moře usmrtil by nás tlak vody, na dně myšlenky jasnost její.
- Dokud extáze nebude známa, prozkoumána, zděmácněna, dotud bude filozofii scházeti to nejlepší, dotud nebude filozofií,

napsal už ve Světě jako vědomí a nic /38/. Takové extatické stavy Klíma zřejmě dobře znal. Byly mu jen pomíjivými záblesky nějaké jiné možnosti existovat. Úkolem filozofovým je učinit si tuto extatickou zkušenost trvalou. Extatická zkušenost člověka vychyluje ze života. Padnout do této propasti znamenalo by zahubit se. Nyní má však být extatická zkušenost pojata do života. Má jej proměnit.

Země dole zmizí, /.../ nastane nevidění, zhasnutí všeho, čemu se říká "realita", neboť vše se změnilo v uniformní Zář. Tento stav je stav extáze v dozvucích, účincích jejích, - postextáze, petrifikování extáze; trvá u mne více méně stále - jsem jím. /39/

Je-li skutečnost totožná s vědomím, extatické rozšíření vědomí má obsáhnout všechnu skutečnost, ztotožnit se s ní. Subjekt už nebude oddělen od objektivního světa, splyne s ním; lidské vědomí se stane vědomím vesmírným. Klíma to nazývá "Boží praxí". Individuální vědomí se v extázi ztotožní se samotným původem všeho jsoucího. "Egosolismus" je "egodeismus". Člověk, který pochopí své vědomí jako existenci všeho bytí, po-

chopí se už i jako Stvořitel.

9

Ve své "Filozofické konfesi" roku 1924 připomíná Klíma, že po základní filozofické orientaci měla pro něho posléze význam už jen filozofie orientální: Bhagavadgíta a Lao C' /40/. Tato filozofie se zabývá především problémem vztahu světa "pro nás" a světa "o sobě", tedy světa fenomenálního a noumenálního, ale stojí na docela jiných základech než myšlení evropské se svým dualismem a problém světa "pro nás" a světa "o sobě" vidí tudíž docela jinak. Nejblížejší paralelou Klímově filozofii je jogačárská škola v polovině prvního tisíciletí našeho letopočtu. Jako pro Klímu, také pro ni fenomenální svět je naší představou a nemá tedy žádné reality "o sobě". Neexistuje už žádný svět další. Není rozdílu mezi světem "o sobě" a "pro nás". Fenomenální svět je "májá", klamem, kouzelnickým kouskem, a jeho realita spočívá právě v jeho klamnosti, v jeho kouzelnosti. Jsouc klamem, vlastně není, ale zároveň není jiného jsoucna než této klamavé nejsoucnosti: samy kategorie jsoucího a nejsoucího se ukazují těmto indickým logikům nepodstatnými a nepoužitelnými. K poznání skutečnosti nestačí tedy ani přijmout jevovou skutečnost, ani ji odmítnout. Filozof se musí soustředit meditacími a extázemi sám do sebe, aktualizovat sám v sobě kosmické sebevědomí, pochopit své vědomí jako duši světa a z tohoto pravědomí pochopit všechnen svět, či přesněji řečeno, ztotožnit se s ním. Místo evropského názorového dualismu praxe indické jógy: cílem filozofického života není intelektuální operace, nýbrž transformace lidského těla v kos-

nické tělo. Takový pokus se měl stát také pro Klíma hlavním smyslem jeho filozofického úsilí.

V tomto velkém poznání člověk přestává být bytostí oddělenou od vesmírného bytí. Splývá s ním. Člověk vůbec nemůže být hrdý na svou odtrženost od přírody. Jako přírodní bytost je nejapíše jen groteskním nezdařen.

Jako opice ze zkažených drevců, tak povstal člověk ze zkažených opic. /.../ Člověk je nemocný vřed přírody, je mozkové monstrum, je karikaturou s ohromnou hlavou a malinkým, štopkovitým tělem. /.../ Jediné rozumné stanovisko jest opovržení vším lidským! /41/

Ten ubožák nechápe už majestát vesmíru. Proto se domnívá být povýšen nad bytostí přírody, zvířata především. Nizkost člověka se projevuje ve způsobu, jak ukrutně s nimi zachází. Klíma byl přesvědčen, že existují dva druhy lidí, a snažil se zůstat tomuto přesvědčení přes pochybnosti, které v něm přece vznikaly, věren až do konce: lidé nižší a vyšší. Ti nižší jsou spokojeni ve své všehosti, ti vyšší rozlamují pouto jejich obyčejné morálky a dobývají si naprosté svobody. Mezi rannými Klímovými rukopisy je také próza Sus triumphans - tedy "vítězná svině" - opět, jako všechny jeho práce z té doby, jen ve zlomech, nicméně dost rozsáhlých. Úkolem velkých lidí, říká jedna z postav románu, jest "boj proti svině, potírání svině, nenávisť vůči svině". "Rozdíl mezi velkým a malým člověkem jest ještě větší, než rozdíl mezi mužem a ženou, - právě takový, jako mezi Praxitelem a mramorem. Milování lidstva znamená mně podporování vzniku velkých lidí, - o ten špinavý element a materiál netřeba se nikdy starat, jako o bejlí ne!" /42/ Tak ostatně jednaly obdivované historické o-

sobnosti - jako Napoleon. Ten vyšší člověk pak je v románu charakterizován jako terorista: vraždí, vyšine osobní vlak, unikne dopadení a popraven je místo něho nevinný tulák. Ti "malí lidé" jsou představeni hned v úvodní kapitole - společnost boдрých občanů v hospodě, která se vesele baví o tom, jak kdo z nich utýral nějaké zvíře. To jsou ty "vítězné svině". /V další scéně náhodná společnost ve vlakovém oddělení se seznamuje jen proto, aby se všichni navzájem obelhávali a podváděli. Zahynou-li při vlakovém neštěstí, nebude jich škoda./

Proti této lidské nízkosti stojí tedy velikolepost přírody. Svět sám sebe tvoří a sám sebe miluje. Je se sebe a pro sebe. Svět "každou chvíli z ničeho tvoří věčně Bůh - není nic daného, lépe: vše je dané nedané, nedané dané, vše je Hra". /43/ Ve všech svých projevech bytí je božské. "Vše milovat!... Všechno chtít!... Všechno snem!... Všechno zdáním!... Všechno vně mne férie!.... Ničeho se nebát a nic si nepřát!...." zapisuje si Klíma roku 1922./44/ Filozof dospívá poznání existence, pro které razí Klíma slovo "Sebeobjetí".

Pratajemství světa, jediná činnost Boha je sebeobjímáním, tj. ke konci domyšlený pojem kladu. Svět spočívá jen v glorifikaci sebe sama; jest jen svá vlastní zář; je pouze hymnus na sebe, tj. hymnus na hymnus na hymnus - /45/

To psal Klíma v stati, kterou uveřejnil roku 1913, tedy v čase svých vrcholných extatických zkušeností.

Nic nebylo povaze Klímovy mysli vzdálenější než filozofický systém - tedy soustava, která by se rozvíjela logickým způsobem z abstraktně formulovaného problému a z dat, která by se dala přijmout jako evidentní; takové filozofování pak vznáší nárok, aby bylo uznáváno za jednu z moderních věd a jako taková přednášena na vysokých učeních. "Odkud filozofie vyjde, je lhostejno /.../ kauzalita je podstatou svou nekonečná, tedy nesmyslná, logika alogická, svět bludný kruh,"

poznámenal Klíma už ve svém filozofickém debutu. "Většinu hříchů filozofie má na svědomí pod jménem 'systematickosti'. Systematická manie filozofů je vážná nemoc, je největší hubitelka myšlenek." /46/ Filozofie zůstávala pro Klíma blízká poezii; byla to jakási diskurzivní poezie, která jako umělecké dílo byla od počátku pokusem pochopit tušený celek poznání a artikulovat jej.

Důvod této nesystematickosti nebyl nikterak melancholický. Klíma chtěl uchovat původnost své zkušenosti a vyvozovat z ní jakékoli důsledky. V tom se nedal zdržovat žádným předpojatým systémem, i když se tím musel dostat do velkých nesnází. Jeho materialismus byl ve shodě s jeho vědeckými zkušenostmi propasti. Před ní se skutečnost znehmotňovala. A přece tady ten hmotný život zůstával se jevit Klímovi v podobě radikálního zla. Jak tedy smířit představu imaterialisty jasnějšího s touto druhou zkušeností, stejně původní a stejně závažnou? Lehkomyslnost imaterialisty se musela dostat do sporu s tíží, kterou na člověka naléhá realita, a neodpovědný imoralista se musel vyrovnat se závazky, kterými ho poutá svět. Časem se tento spor vyhrotil. Člověk máže a má realizovat svůj život v naprosté svobodě vůle a člověk je bezmocně jat do světa. Klíma bude mluvit o "všeotroctví".

Zatím se však Klíma rozhodl vyzkoušet platnost své filozofie - ale nikoli pokračováním v pojmové konstrukci, dokonce ani v rozvíjení fikce básnického díla, nýbrž přímo v konkrétnosti života. Tím se měla stát jeho "Boží praxe".

S její přípravou začal Klíma roku 1908, když skoncoval alespoň na čas s psaním próz. Co se rýsovalo v jejich imaginativních prostorech, teď se mělo konkretizovat v životě. V pozdějších dopisech datuje Klíma počátek svého extatického osvícení docela přesně.

Roku 1909, v pátek 13. srpna /.../ to bylo, když v lese "Kamýku", v malé, dusné záři řídkým, bílým závojem obestřeného 4 1/2 hodinného slunce, vyzářila ze mne, po dvouletých nábězích, nejmělejší, nejstrašnější, nejvyšší z myšlenek, jež člověk kdy měl: být již v tomhle životě v podstatě vskutku a plně, Deus, creator omnium! již zde v podstatě jednat, jak On jedině v nejryzejším stavu. /.../ Řekl jsem Vám již, kdo jsem: první zábřesk Vesmírného dne, jeden z avantgardy přicházející z daleké armády anthropotheity, jeden z časných snad ptáků, kteří v únoru ještě daleko na sever přilétají a šmahem časně hynou./47/

Podobně v jiném dopise:

až konečně v srpnu /1909/ zjevil se tu, skoro sám sebou, sluneční přívál mé myšlenky - Deus sum! /.../ Zjevilo se ne již jako ono zsinalé teorema: jako bych byl Bohem jen v jakési hloubi, v jakési vlastní podstatě, potenciálně, Bohem hluboko spícím, zakukleným: zjevila se v podobě tisíckrát gigantičtější, zářivější, hroznější, jakožto strašlivá jistota, že jsem

X

Bohem v nejlepším významu a rozvití, Bohem s^ctu, bdícím a skvěle obnaženým, Bohem se všemi tituly, predikáty, insigniemi Boží Moci, jejími prostředky, projevy, povinnostmi. /.../ Následoval čarovný rok, nádherný dost, aby vyvážil, prozářil tisíc nejatrahnějších, nejčernějších životů. Žlutá, slavnostní, mrtvě tichá záře podvečerní, ve skalnatých údolích, viděly mne nesčetněkrát skákat a potácet se a tenčit a smát se nahlas a zařvat./48/

To nebyla literární fikce. Dá se to popsat jako praxe mystikova. Má své obdoby u jiných mystiků, zvláště indických. Jenže oni měli oporu ve svých náboženstvích a v nashromážděných zkušenostech svých předchůdců, které jim sdělovali jejich duchovní vůdci. Avšak Klíma si ani nemohl uvědomovat, jak nebezpečného pokusu se odvažuje či do jakého je strháván. Je to pokus, který se vymyká z běžného užívání vědomí v obvyklých lidských podmínkách a může v skutku normální jeho užívání rozrušit. Klíma neznal, pokud můžeme sledovat, ani literaturu mystiků evropských, která by ho byla mohla poučit a varovat. Vydával se na své dobrodružství sám, nemaje za intelektuální oporu než svou filozofii iluzionismu, a ta mu spíš jakoukoli oporu brala, než nějakou dávala. Jeho experiment musel vést do katastrofy.

Z kosmické euforie upadal do těžkých depresí a zase se z nich na chvíli vynořoval. Co hůř, uvědomoval si, že ztrácí možnost porozumět se s ostatními lidmi a dokonce i rozumně myslet.

Měl jsem mnohá, měl jsem krásná vítězství;
jedno veliké vítězství nezasáhlo: přeměna
blýskavic ve stálé slunce /.../. Atakoval jsem

X
 tři léta sterými prostředky, myšlením a jednáním, nečinností a čekáním, sněním, bojem, vzdorem, rabiátností, mírností, četnými, nově tvořenými metodami a úskoky, myšlení a síly, askezí, soustavou sebevýchovou, skoky, heroismem...; /.../ rozbíhal jsem se už bez rozumu jako beran hlavou proti hradbám věčného města /.../ Tři cesty byly teď přede mnou: pokračování v dosavadním: na konci seděla pitvorně se šklebící Blbost; absolutní heroismus a lhostejnost činu: na konci černě strměla Smrt; a provizorní návrat k lidskému. Rozhodl jsem se pro návrat k lidskému. /49/

... učinil jsem si pomocí malé přesmyčky, "Boží přesmyčky", cílem svým pocit vlastní absolutní suverenity - tohoto vyzařování z dosažené nejvyšší síly - poněkud dříve, než jsem síly té dosáhl... Je to bláznovství? nevím, ale snad ne zcela, neboť vím, že je mně to nutné, s mou bytostí identické, - a ta je, v instinktivním mém základu, dosti zdravá - jinak bych již nežil... Bez toho žít mně nemožno; žít s tím čistě a plně, rovněž ne; žít s tím a spolu kompromisně žít "životu" je nesmírně obtížné a via crucis. Strašné jsou důsledky, jež přivedí v instinktivním životě člověka snaha po jistotě, po skutečném ovládnutí sebe, po nejvyšším: zmizení každého pevného bodu pod nohou, zoufalá bezmoc, klesnutí k nejnižšímu. Místo vlády rozumu - hrůzné bláznění; místo abs/olutně/ komand/ující/ Vůle - ustavičné jen praskání jejím bičem, už pouze pro forma, jehož si myšlenky již ani nevšímají, místo suverénní síly - slabost zcela neuvěřitelná, horší než v šíleně zmateném snu, /.../ Cesta do Výše vede zprvu

dolů do nejtemnější, nejblátivější propasti,
- k zaměnění podobna cestě k zblbnutí./50/

11

Roku 1909 zemřel Klímovi otec; Klíma získá dědictví po něm a je na pár let též opět zaopatřen. Jeho ovdovělá matcecha se stěhuje do Horeušanek /to je dnes součást Hlubočep/ a s ní či za ní i Klíma a zůstává tam, i když se ona znovu provdává za K. Vaniše. Roku 1915 je Klíma už dočista bez peněz a musí Vanišovy opustit. Wení to v dobrém, soudě podle toho, že zanechává u Vanišových všechny své rukopisy, pravděpodobně jako zástavu na své dluhy. Halézá si nový útulek v laciném vysočanském hotýlku Krása, kde pak zůstává téměř do smrti.

Klíma se hroutí vnitřně i vnějšně. V prosinci 1913 svěřuje Klíma Antonínu Pavlovi: "stal jsem se opět-
ně /.../ nejvyšším, nejživoucnějším, to jest, prapod-
statou světa, božskou, pekelnou řečí kontradiktorností";
/51/ ale ~~potom se hned hroutí~~ už v prosinci 1912 za-
psal si do deníku, že pálí "asi šedesát archů" filozo-
fických rukopisů, poznamenává "ško^{ol}ka" a přemýšlí o se-
bevraždě. Teď 28. ledna 1914 zaznamenává "vysoký stupeň
božskosti", ale příští den "pořádá myšlenky na sebe-
vraždu" /52/. V listopadu toho roku 1913 zapisuje /ně-
mecky/: "Sebevražda převládá v nejvyšším stupni, vážně-
ji než kdy jindy; neudá-li se zázrak, konečně udělám
ten dráždivý výlet" a dodává: "už začít se spalováním",
totiž s ničením svého literárního díla /9.11./. Za pár
dní konstatuje, tentokrát latinsky: "Omnia flammis da-
ta", všechno vrženo do ohně./53/ Byla to obrazná sebe-
vražda. Klíma nezničil přitom všechno. Pálil své věci

zmáteně; něco zmizelo docela, z rozsáhlých románů zůstaly nesouvisající tresky, z kratších próz skoro nic.

V dopise z 20. května 1914 už si přiznává svou porážku. Je to napůl bezprostřední dokument, napůl komponovaná povídka. Příběh je zasazen do groteskního prostředí hospody v Cholupicích /Cholupice je osada blízko Modřan/ s venkovskými strejci, kde Klíma prožívá své těžké chvíle.

Myšlení černý, mlhavý, vířivý chaos, protýkaný černými blesky, až do konce svěží vůle. Bezmezný vztek leoparda, holemi stále štouchaného a mřížemi marně lomčujícího, vysokostupňový pocit permanentní nepříjemnosti a s bolestí hraničící braly dech. V hlavě to šumělo, všechny věci jako by se zběsile zmítaly, mdloby jako by blíž a blíž kvačily.

/.../ Ó, který pes mezi bohy chytl mne, blbého hejla, do klece nejpustšího otroctví pomocí vnadidla, že jsem suverénem, že jsme Bohem, - já, otraps, který vetřel jsem se na trůn boží.

/.../ dříve čerta mně, stojícímu nade vším, na všem záleželo, věděl jsem nad to, že nic nemohu na věčnosti ztratit, ale oné noci padala i má svrchovanost i panrealizace i skepse... Padaly, povídám ... ostatně lituju, že jsem ty černé příšery srazil dolů, když začaly se smát základům mé filozofie /.../ /54/

Ještě roku 1917 v rozsáhlém dopisu theosofu a secesnímu fotografovi Františku Drtikolovi mu důtklivě radí, aby opakoval si neustále "parolu", která má "magickou moc": "jsem absolutní vůle"; má tím se soustředit k jedinému cíli, totiž k trvalé extázi. Ale po několika stránkách přiznává: "Zůstává mně úplně záhadou, /.../ proč přece jednou nedosáhl jsem trvalého, definitivního slávu Decessence! /.../ Což, - nedošel jsem toho trvale definitivně? z toho důvodu prostě, že takové trvalé a definitivní dosažení je ^{nemožné}?" /54a/

Po rozchodu s Vanišovými je doslova žebrákem, odkázaným na miloardenství svých nemnoha přátel. Ke všemu začíná válečná bída. "Jsem teď bez haléře, bez slušného

oděvu, bez útulku, bez přátel a známých, bez znalosti jakéhokoli lidského povolání, nevydělav v životě dosud ani krejcaru, /.../ v stavu nejtrapnější chaotičnosti, konfuznosti, krajní nepřítomnosti duchem, rozvrácenosti, rozjitřenosti, únavy, taudie vítěz a touhy po smrti," psal Chalupnému 5. července 1915; a zanedlouho, 18. srpna 1915 Březinovi: "považuju především za nezbytno najít jednoho, dva přátele, kteří by nejen k vhodnému místu dopomohli, ale i v prvních dnech mne trochu radou vedli a opírali..." /55/ A pořád ho vábí myšlenka na sebevraždu.

Z nouze ho na chvíli zachraňují dvě bezvýznamná zaměstnání - strojník lokomobily, přečerpávající vodu z Cidliny, hlídač opuštěné továrny. Spřáteluje se s německým chemikem Franzem Böhlerem; zakládají spolu roku 1907 výrobu tabákové náhražky; podnik zkrachuje.

Heroický pokus Klímův o proměnu vědomí vyžadoval udržet si krajní střízlivost rozumu a pevnost vůle. Ale Klíma se dopouští osudného omylu. "Do třiceti šesti let Klíma nepil," dosvědčuje Kodíček v nekrologu. "Problémy egosolismu /.../ uvedly ho do tíživých hlubin, jež hrozily rozdrčením. Klíma byl v nebezpečí zešílení. Tehdy zcela vědomě a tak říkajíc z filozofického plánu začal pít. Zprvu málo, později více. Chtěl se vědomě otupit, aby se po čase mohl vrátit ke svým duchovním pokusům." /56/ Pravda, také mnohé extatické náboženské kultury užívají drog, leč v přísném vymezení rituálního času. Klímovi se v jeho snaze o kontinuální extázi však alkohol vymkl z kontroly. Ve své autobiografii Klíma o tom píše, jako by ho byl "alkohol, rum a nezředěný líh" zachránil; "druhá půle dvanáctého a třináctého roku neviděla mne střízlivého ani minutu" /57/; "druhdy až 3/4 l 96%ního denně" /58/; roku 1922 "chlastání dostoupilo, bohům díky, vrchole. Koncem roku 22

- poprvé boj proti tomu - bylo to hrozivé"/59/ a zápisník z roku 1925 dokládá hlavně úporný a jen pomalu postupující zápas o přemožení alkoholismu a o návrat k soustavné literární práci./60/

Klíma stále ujišťoval sebe i ostatní, že vede heroický život. "Nejen nic jiného než ustavičné /.../ práskání bičem mé Absolutní, absolutně komandující a do věčnosti v Sobě se koupající vůle"/61/ Nicméně jeho líčení absolutní sebevlády, že "ukradl jsem jednou kočce zakousnutou myš a sežral ji, jak byla, s chlupy a kostmi," můžeme pokládat za fikci, a docela jistě, že "chlastal jsem vedu, kterou bývali umývání neštovičnicki" - kde by ji byl bral?/62/ Neubrání se tomu, aby svou biografii nezbásňoval. Je to autostylizace. Klíma se musí zachránit z rozpadu mravního i fyzického. Snaží se uchovat svou mystickou zkušenost a zmiňuje se, že ještě srpen roku 1919 byl "druhou, srozumělou edicí o pojného srpnu 1909" /63/. Ale to už byla jeho ^mepisoda.

Pokusí se zase psát. V starých letech nemůže pokračovat, zůstaly u Vanišů. Rozbíhá se k povídkám, ale nedokončuje je. Píše dlouhou prózu Der Gang der blinden Schlange zur Wahrheit, ale nedostane se přes polovici. Zůstalo při politické satirě; zamýšlený závěr filozofický už nenapsal.

Satirou je také hra Matěj Fektivý /v druhém znění Matějovo vidění/. Jak udávají oba autoři, Arnošt Dvořák a Klíma, v úvodu knižního vydání, osnova je Dvořáková, filozofický koncept Klímův. Její smích je českým příspěvkem k dobovému dada. Je to nihilistické dada a je to neraдостné veselí. Hra končí:

Matěj: Lidé, lidé zlatí, všecko na světě je hezké a dobré! Všecko mějme rádi. Všecko, všecinko! Protože všecko, krucifajfka, je psina!

Lid /tančí kolem Matěje/: Psina, psina, všecko je psina!/64/

X Dikce je zřejmě Dvořáková. Rukopis Matějova vi-
dění leží v divadelním archivu Národního muzea. Obsahem
 hry je spor mezi napoleonským egoismem, silou, kterou
 reprezentuje Čert, a pohroužením do sebe, nirvánou,
 Světluškou. Matěj rozhodně způsobem "prostým a přece
 tak smělým, ~~že~~ ^{...} otevírá dveře výhledu do lepší budouc-
 nosti lidstva, výhledu ke konečnému cíli, jenž je ovšem
 daleko: k vytvoření nového, vyššího typu člověka, byť
 neznámo ještě, jakého." /65/

13

Ke svým rukopisům, jež zůstaly u Vanišů, se Klí-
 ma dostává až po konci války. Jeho oddaný přítel Alois
 Fiedler, který má v Českých Budějovicích kolářství a
 obchod s vozidly, vyplácí na podzim 1918 Klímovy dluhy
 a paní Vanišová mu posílá objemný balík písemností.
 "Je to promíchané, že se sotva to dá uspořádat," píše
 Klímovi Fiedler 9. listopadu 1918. Nato - 16. listopadu -
 Klíma mu posílá obsáhlý přehled, co by v souboru mělo
 být. Fiedler se obává zaslat je poštou, posílá je až
 někdy na jaře 1919 ~~teď~~ po příteli, který jede do Prahy.

Klíma si teprve teď mohl uvědomit, jakou zkázu
 jeho rukopisy utrpěly. Když je onoho roku 1914 páčil,
 činil to ve zmatku a vytrhával z velkých celků rozsáhlé
 kusy; možná také se všelicos ztratilo během té doby, co
 se rukopisy povalcevaly u Vanišů; buď jak buď, téměř
 všechny prózy, které dosud Klíma napsal, byly nenapr-
 avitelně rozrušeny, v jednotlivých textech vznikly roz-
 sáhlé mezery, jiné zmizely docela. Do roku 1914 nebo
 1915 Klíma se snažil pokračovat alespoň ve "velkém ro-
 mánu" Lidská tragédie a Boží komedie, ukazují na to de-
 tované fragmenty; ale teď i z něho byly pouhé trosky.
 Z několika tisíc stran zbývalo pár set.

Staré texty až na výjimky se už nedaly ani restaurovat a Klíma se jich tedy vzdal. Musí však řešit svou občanskou existenci. Nezbyvá mu, než se stát profesionálním spisovatelem, i když mu chyběla literární ctižádost. Jeho příjmy nikdy nebudou valné a pořád se budou vracet doby, kdy bude docela bez peněz, ale alespoň už nebude odkázán jen na pomoc přátel. "Vydával velikou část příjmů za zlé nápoje. Živil se chlebem, zelím, okurkami, mlékem a ruskými rybičkami," vzpomíná Kodíček./65a/ Se svou závislostí na alkoholu bojuje po léta a těžko se soustřeďuje k práci.

Píše pro různé časopisy a noviny esejistické fejetony a hlavně filozofické statě. Shrne tyto práce do dvou knih: 1922 Traktáty a diktáty a 1927 Vteřina a věčnost. Neuskutečněn zůstal projekt knihy Vše, která měla shrnout celý jeho filozofický názor. Rozvrh je datován 10. března 1921. Dílo mělo obsahovat osm částí. Klíma z nich napsal jen první, "Absurdita a absolutnost", druhou, "Egosolismus, Egodeismus", a pátou "Naprestost", a pojal do souboru Traktátů a diktátů. Třetí, v plánu jako "Imperatismus, Metalogismus, Nadjistota", zůstal v zlomkovitých náčrtech. Zbývající čtyři Klíma nenapsal.

Nikoli z nedostatku času, nýbrž z myšlenkových nesnází, které se před ním začaly kupit. Jako by se chtěl ještě jednou ujistit o správnosti svého filozofického názoru, píše roku 1924 vzpomenuté už statě. "Moje filozofická konfese a dodatky k ní" a "Vlastní životopis". Obě práce jsou sebeobhajobou, dokonce sebeoslavou. "Vše je v mé filozofii zahrnuto, není doktriny, která by nebyla její součástí - na rozdíl od ostatních, vždy kusých filozofií - i z této příčiny zovu ji Σ Omnismem."/66/ "Každá námitka proti ní je předem bezpředmětná."/67/ "Znamená největší v lidstvu dosaženou Hrdost a Smělost a - Volnost; s čistých, svíštěcích je-

jích temen viděno, jeví se dosavadní lidstvo, dole v
 prechu, jako velmi malinká horde des esclaves."/68/
 "Můj Absolutismus, Omnismus, Deoessence, Splendorismus
 jsou nejvyšším Kludem, jaký kdy byl a bude, tak ohrom-
 ným, že musí se dnešnímu krotkému, jen ztlumené barvy
 snášejičímu člověku zdát černým záporom."/69/ Celý je-
 ho život jako by byl jeho vlastním výtvozem. "Nejsme
 nic jiného než ustavičné /často, přechasto i ve snu/
 praskání biče mé Absolutní absolutně komandující a do
 věčnosti v Síle se koupající vůle, a zběsilý, 'nerozum-
 ný', ale vždy více méně poslušný rej myšlenek a všech
 duševních stavů."

Ale to sám sebe překřikuje. Ve skutečnosti se
 jeho dosavadní přesvědčení hroutí. Důsledný imaterialis-
 mus se ukazuje neudržitelným.

V deníku roku 1926 se objevuje nový termín:
 "Všeotroctví". Vesmír není nehmotným = děním, jehož se
 lidská duše samozřejmě účastní, nýbrž nelidským vězením.

Absolutní negace "pozemského" jakožto otroči-
 ny. Pojem jsoucnost: jeho zdánlivá nepřemožitel-
 nost svědčí, jak nesmírně hluboko sahá Vše-
 otroctví /V-o/, jak je s duchem přímo totožné.
 A jaká zásluha přesto - stanout nad ním!

Otázka: kde je to, o co se opřít? Mohlo by se
 zdát, že vše je V-o, - že je to jediný princip
 světa, že i to, co se proti němu brání, jest jen
 jeho formou. Otázka sahá do naprosto nezákladnější-
 ho. /70/

Utéci z tohoto vězení se dá jen šílenstvím, snem či
 smrtí./71/ To je tedy veta po blaženém "ludibrismu, um-
 brismu, férismu" a ten^{znej} který měl být v knize Vše,
 Klíma už nemohl napset. Místo toho píše svá "Metafilozo-
 fika". Zřejmě vznikaly v téže době. První část nadepíše
 rovnou "Všeotroctví".

Začíná:

Absolutnost nesnáší se sama se sebou. Bůh,
t.j. Vše, je svým nejhrůznějším nepřítelem./.../

V pekelném dšou před Svou pekelnou Září proměnilo se sebe^dvedně Nejvyšší v nejnižší; ve
hnůj Nejčistší, v nejmenší scvrklo se Největší,
nekonečnost v bod; v atomy rozstříkla se Jednota,
Jedinnost. /.../

Základem vesmíru je vůle k otroctví. /72/

Existence je degenerací bytí. Všechno bytí je
z vůle a vůlí. Vůle k bytí a chápání u Klímy splývají.
Ale tato vůle^{se} zmechanizovala, petrifikovala. /73/ "Ves-
mír - utržené, strašidelně dlouho sekající nohy pavouka;
triliony let[†] dohasínající echa ech posledního výkřiku
Boha, spánkem umírajícího." /74/ Teprve obnovou vědomí
a vůle, jejich krajním vypětím může se člověk vymrstit
z pouhé animality. To je smysl extatického poznání. "V
božském tanci mizí duchu pod nohama celý tento nečistý
svět jako směšný sen; nepodmíněností, Bohem se stává,
Bohem v absolutním smyslu už jest duch, který probouzí
Věčný Rozkaz." /75/

Klíma zůstává tady pořád poután svou výchozí zku-
šeností o marnosti smrtelného světa a o vysvobození
z něho v extatickém uvržení do metafyzické Propasti-Zá-
ře. Mezi fenomenálním a absolutním zůstávala pro něho
cizota, která se nedala ničím smířit. Imanence a trans-
cendence nejsou dialektickými protiklady: jsou jinaké
a nemohou se suspendovat, nemohou se navzájem zrušit
a dát vznik něčemu, co by je překonalo a dovršilo. Zku-
šenost existence se nedá vpravit do logické konstrukce.
Reálný obraz světa a života ústí pro filozofii do "kon-
tradikcionismu", "metalogismu". Existence zůstává svá-
rem mezi fatalitou a svobodou, který se nedá teoreticky

vysvětlit ani prakticky řešit. Fenomenální nelze nijak vyvodit z absolutního a přístup k absolutnímu je možný jen za cenu zrušení fenomenálního. Ve své pravé podobě jsou fakta našeho života stále před "neprostorovou propastí" a všechno jsoucno čelí "víru věčnosti, to jest ničeho"./76/

Tak nabývá svět pro Laděslava Klímu dvojí podoby. Je buď vyvrácen přítomností absolutního, a pak je hrůznou a nesmyslnou groteskou. Anebo se skutečnost prozáří absolutním a mění se v blaženou férii. Ale konkrétní život se nikdy nemůže stát jen touto férií ani nemůže zůstat jen onou groteskou. Nemůže se stát pouhou férií; trpně bychom na ni zírali, svým životem do ní nepřispívající. A svět nemůže zůstat pro nás jen onou groteskou, protože vždy ono absolutno, ať v jakékoli dáli, přece je mu nějak přítomno. Klímův svět je faktickou empirií a nezměrnou propastností; je děsivý i= lákevý zároveň. "Nic není ve světě krásnějšího nad hrůzu."/77/ Tou krásou je zjevení absolutního. Tou hrůzou je pomínutí fenomenálního. Má-li se existence zachránit, je asi nutno hledat nějakou možnost, kde by se absolutní a relativní mohlo smířit, kde by se mohlo navzájem pronikat a společně uchovávat. Jedním z posledních filozofických textů Klímových je meditace, nadepsaná "Thanata". Zamyšlení nad smrtí a smrtelností, a nejen to. Jestli rozšíříme oblast vědomí z pouhé bdělosti také na vědomí snové, zrušíme ovšem i kontrolu, kterou našemu vědomí ukládá proměňování a uplývání hmotného světa, a tím zrušíme i světský čas. Jsme v bezčase, tedy ve věčném. To není nějaký čas donekonečna roztážený, nýbrž stav, kde posloupnost je vystřídána simultáností. Vše je přítomností. Čas je podmínkou smrtelnosti; pomíjí-li čas, pomíjí i smrtelnost. Klímovo uvažování o smrti je uvažováním o nesmrtelnosti. Ale nemusíme při-

znat, že pominutím časného pomíjí i fenomenalita? Přese vše, extatická nesmrtelnost je podmíněna přijetím smrti.

Fenomenální svět je světem Mnohého. V extatické zkušenosti rozpad Jednoho v Mnohé má být napraven. Filozofie má přinést vykoupení z lidského. Vykoupené lidstvo se stane "jediným jásavým uragánem Sebevražd." /78/ Slovo sebevražda má jen jeden smysl. Klímova filozofie ústí do důsledného nihilismu.

14

Souběžně s koncipováním filozofické knihy Vše vrátil se Klíma k prozaické tvorbě. Mezi těmito prózami vrcholným jeho dílem je Slavná Nemesis. Její rukopisy nejsou datovány; ale první náčrt je přibližně ze stejné doby jako stať "Naprostost" pro knihu Vše - oboje je na těchže listech papíru. Slavná Nemesis je složitě utvářený text, kde se neustále protíná a střídá realistický ^{a nový} prostor, takže tytéž události dostávají několikery výklad a text navozuje stupňující se nejistotu a napětí. Příběh se dá analyzovat jako hudební skladba. Má dva motivy, hlavní a vedlejší, hlavním je zjevování dvou krásných mladých žen, Orey a Erraty, v horách, vedlejší černý domek v městečku s hroživou skálou nad ním a s prastarou Barborou; jsou to kontrastní motivy lehkosti snu a tíže skutečnosti. Příběh se udává v alpské scénérii a dění se točí okolo milostného trejúhelníku Sidora, Orey a Erraty. Erratu jak Sidora láká Orea do propasti, kde září nahá postava ženy; když se tam Sidor zřítí, padne na mrtvé tělo Orey a nakonec splyne s ní i s Erratou. "V Záři rozplynuta zmizela Pozemskost, v slast roztavilo se bělostné utrpení a v nadsvětský nadtónový Pochoď Věčné Vítězství vše se znovuzrodilo." /79/ Tak se tady začíná

rýsovat nová myšlenka, která se později konkretizuje v pojem "Všeotroctví": naděje v spasení z pozemské bídy. "Láska k zemi je maskou vši zbabělosti, jedinou její matkou; statečná je každá myšlenka ve Věčnost." /80/ "Očisti se od pozemského bláta! Jen ono to bylo, jež v tobě zhřešilo; jen ono hřeší." /81/

Rukopis nechává Klíma kupodivu ležet, ačkoli potřebuje k živobytí honoráře. Probírá se však svými starými rukopisy a podaří se mu z nich zachránit alespoň jednu prózu, která se šťastnou náhodou uchovala v úplnosti: Utrpení knížete Sternenhocha. Je to kniha především o neštěstí lidské pozemskosti. Svět je sadistickomasochistickým utrpením. Lidská nízkost spočívá v animalitě. Sternenhoch je ubožák tělem i duchem, jeho žena, Helga, je krásná a pyšná, a přece sebou opovrhne: je "sviňka, čubka, žížala", "hnojiště, z něhož roste hnusné děti". /82/ Sternenhoch ji umučí, je pak pronásledován jejím přízrakem, až ztratí rozum. Příběh končí v obłudné scéně soulože šíleného Sternenhocha a ohnilou mrtvolou Helgy.

Text Klíma nyní rozšířil. Máme zachován rukopis původního znění a můžeme je tedy porovnat. V tom konečném znění se nečekaně objevují pasáže, které ukazují, že Klímovým obrazem světa proniká hluboká změna. Je znát už v rozsáhlé a nedokončené próze, Jak bude po smrti, kterou začal psát už roku 1919. Tentokrát jsou dějištěm banální okresní město v Čechách a melancholický kraj vypravěčova rodiště. Jedním z hlavních prostředků působení je protiva obyčejnosti scénérie a fantastiky příběhu. Jestli v Slavné Nemesis se nerozeznává bdění a sen, zde se skutečné a neskutečné tak prostupuje, že už se nerozeznává život a smrt: ani smrt tedy nevykoupi člověka z utrpení jeho existence - bude zatlučen do země a nezbuďe mu než "věčná hnusná nuda". Zde na zemi

kraj vypravěčova rodiště. Jedním z hlavních prostředků působení je protiva obyčejnosti scénérie a fantastiky příběhu. Jestli v Slavné Nemesis se nerozeznává bdění a sen, zde se skutečné a neskutečné tak prostupuje, že už se nerozeznává život a smrt: ani smrt tedy nevykoupi člověka z utrpení jeho existence - bude zatlučen do země a nezbuďe mu než "věčná hnusná nuda". Zde na zemi

i tam po smrti, vše je "strašné mysterium, končící v bezednu Všepropasti, původ zoufalství a hrůzy a komiky a šílenství a absurdity a Zla samého. Zničen nejse, věděl jsem o svém zničení a nejsoucnosti, živý-mrtvý, věčně se potulující umrlec - jímž je každý, jímž je svět sám." /83/

To je snad nejkrásnější výraz Klímova pesimismu. Metafyzická propast není vykoupáním v Záři, ale bezednem Zla. V tom pesimismu pokračuje Utrpení knížete Sternenhocha, a to právě ve vsuvkách, jimiž Klíma rozšířil původní znění.

Vše, co žije, pro tajemný hřích, v temnech věčnosti spáchaný, k smrti je umrákáno. Blaze tomu, kdo vydechne po prvních ranách, tomu blaženěji, koho prut, tlustý jako trám, jediným švihem usmrtí, - nejlépe hned po narození. /.../ Svět: pozvolné mrskání všech jeho tvorů - delikventů - jakýmsi nejohavnějším katem... Bože, odpusť rouhání polorozšlápnutému červu... /84/

Ale to se tu objevuje nový motiv: náboženský, a dokonce zřetelně křesťanský. Člověk je trestán pro dědičný hřích. Helga má spasitelské poslání. "Vykoupím utrpením svým nekonečné legiony duší. Co se Christovi nepodařilo: překonat peklo, podaří se mně", a do mučírny, kam se vrátí Sternenhoch za mrtvou Helgou, zaznívá boží hlas:

"Já, choť Tvůj na Výsostech a od Věčnosti, sestoupil jsem a člověkem se stal jen proto, abych Tě vysvobodil z močálu Noci. Nezdařilo se to - tam, zdařilo se to zde! Já poslal Tě do Šarlatových pekel a vedl všechny kroky Tvé; i toho, jenž tu čeká Tvé spásy. Tím ulhčil jsem Ti a urychlil Vítězství, jím házím Ti do

tůně Tvé záchranné lano, - nejlaskavější ve své
krutosti!... Za mnou, do nekonečné Záře, ženo
MÁ!" /85/

Ze starých rukopisů zachraňuje Klíma ještě malou
část z Lidské tragedie a Boží komedie a přepracovává
v "renesanční novelu" Soud Boží. Zde se nový náboženský
zájem Klímův projeví nečekaným způsobem. Původní text
Klíma doplnil o úvod, vysvětlující situaci, a dopsal
závěr, který mu chyběl v zachovaném textu. Je to pří-
běh mezi bandity sídlícími v jeskyni, kam přichází je-
jich velitel, Cesare Borgia, a nařizuje svrhnout do
propasti z jeho tlupy Luigiho, kterého podezírá, že
je chce zradit. V původním textu mají banditi ve své
jeskyni obraz Bohorodičky a modlí se k ní; připadá to
tady jen jako pitoreskní podrobnost. V novém zpracová-
ní však se Klíma chápe právě tohoto motivu. Zbožnému
Luigimu kyne k sobě na dně propasti zářící Bohorodička;
ona ho zachrání a místo něho hyne v propasti polozvířecí
bandita Carlo, který ho měl do ní svrhnout. To je ten
"boží soud". Luigi unikne a povede poctivý život; na-
posled vstoupí do kláštera.

15

Klíma tušil náboženské pozadí svého úsilí. Ži-
vot má být bohoslužbou, přiznává v dopise už roku 1917,
ta je "podmínkou, smyslem a jedinou cenou mého života.
Je sice pravda, že nejlepší službou Bohu jsou dobrá
díla, zamýšlím též toužebně dobrými literárními díly
mu sloužit, ale prozatím je tato syntéza trochu těžká."
/86/ To byla tehdy ještě jen ojedinělá zmínka. Když
přepracovával Utrpení knížete Sternenhocha, vyvstala

před ním s plnou naléhavostí náboženská perspektiva. Měla mu přinést východisko z nihilismu. Závěr Soudu Božího může připadat vnějškový a vznikl spíš z rozpaků, jak text uzavřít. V Utrpení je tomu jinak. Najednou tu zřetelně vystupuje myšlenka prvotního hříchu a potřeba spasení. Samo literární dílo má být výzvou k odvrácení od všeho světského - animálního - k duchovnímu. Je to gnostické dědictví, co se tu ozývá. Gnostikové byli zoufalci. Světská civilizace a všechno, co je ve světě, se jim ukazovalo neštětím pro lidskou duši. Má-li ji člověk zachránit, nezbyvá mu než se od světa úplně odvrátit. Také Klímův hrdinský spasitel má vyvést ostatní z podrobenosti stvořenému světu k nestvořenému původu.

Zároveň vystupuje ještě jiný náboženský motiv. Mohl by být protikladem onoho gnostického nihilismu. Helga, Orea, Bohorodička: v Klímově pantheonu kraluje ženská bohyně. "Žena je bytí, samec jen stávání." /87/ Klíma rád dával na jevo okázalé pohrdání ženami jako bytostmi jen živočišnými. Nicméně i to patřilo k jeho autostylizaci. Skutečnost byla jiná. "Snad žádné ženě nedostalo se krásnějšího milostného dopisu, než jaké dovedl psát Ladislav Klíma," svědčí Helena Spilková. /88/ /V soukromých rukách existuje ještě jiný nezveřejněný soubor Klímových milostných dopisů, psaných Marii Kösslové. Vykoupení je snad v náručí ženy. "Zlatý portál rozklenutý nade hvězdy, pro příchodního do věčnosti! a za ním Ona rozpíná pro něho azurné paže a dává mu, Pánu svému, vše své, vše, Vše." /89/

Ale i věčnost a smrt jsou ženského rodu a objetí ženy je objetím věčnosti-smrti. Sternenhoch definitivně ztrácí rozum i lidskou podobu a Helga celý život. To není vykoupení, to je skáza. Nakonec zbývá otázka, jak žít. Klímova filozofie zůstává učením, jak umírat. Je to nihilismus nebo eschatologie? Nejspíš oboje: nihi-

listická eschatologie.

16

Rozvrat, který byl důsledkem Klímovy "Boží praxe" a jeho únik k alkoholu, trval až někdy do roku 1926. Jeho deníky ukazují, že sestavil jen s usilovným napětím oba soubory, Traktáty a diktáty a Vteřinu a věčnost. Přesto dokázal připravit i rozsáhlé prózy, Slavnou Nemesis a Utrpení knížete Sternenhocha. "Bojoval s alkoholem hrdinsky," dosvědčil Kodíček v nekrologu. "Zmenšil neobyčejně denní dávky. V posledních měsících před chorobou pil již málo. Pak ustal skoro úplně." /90/ Tbu chorobou byla tuberkulóza. Přepadla ho roku 1927 a rychle pokračovala. Tělo, oslabené léty bídy a pití, se nedokázalo bránit. Ale právě v té krátké poslední době se Klíma dal do intenzivní práce.

Klímovi psaní krásné literatury nesloužilo, jak by se mohlo čekat, k deklaraci jeho filozofických názorů. Vycházel z nich, ovšem; ale měl v ekonomii jeho tvorby svou funkci vlastní. Jeho ranné prózy byly především výrazem jeho spontánní radosti z fabulace; proto se inspiroval pokleslým romantismem lidového románu a jeho přebujelou fantastikou, nečekanými dějovými zvraty a hrubými efekty; svět nezávažný, zábavný a vesele si dovolující nedovolené. Přitom to v bylo napořád získávání nových zkušeností o člověku, které se ukazují ničím neomezené imaginaci. Jestli filozofie vedla Klímu k slovesné práci, ta zase otevírala mu nové průhledy filozofické. "Hlavní rysy mé nynější filozofie povstaly z mého beletrizování," konstatuje Klíma 1924. /91/ Když nyní opět zanechával psaní filozofických úvah, bylo to z potřeby obnovit onu původní zkušenost, která se mu otevírala právě tím, že

z prostoru abstraktních konstrukcí vstupoval do konkrétního prostoru básnické fantazie. K tomu mu tedy mělo nyní posloužit a posloužilo, že se nenadále vrhl do tvorby dramát. Otevírala mu obzory, které si svými teoretickými tézemi sám zastíral.

~~Nyní se soustředil k psaní dramát. Těžko hádat, proč zanechal fantastické prózy, která mu tak vyhovovala. Snad pro přísnost utváření dramatické formy, která ho vedla k tomu, aby si odhalil problematiku svého vidění světa.~~

První z těchto dramát je nenaděpsaná tragédie o pěti jednáních, která se cituje obvykle jako Drama o Diovi. Náčrt je datován v květnu 1927, čtyři jednání jsou hotova, poslední jeñnom nahozeno; práce na něm zanechal Klíma v půli srpna téhož roku a už se k němu nevrátil. Ústřední postavou je Dios, který zavraždí svou bývalou milenkou Tenebru, jako Sternenhoch zavraždil Helgu, jenže situace je obrácena. Sternenhoch byl chudák. Dios je nadčlověcký hrdina, "tváře nanejvýš jasné a zároveň skalnatě pevné a přitom tajemně chmurné, krásné; jakoby magický oheň prošlehoval pod ní," a zbaví se Tenebry jako démonické "vzteknuvší se sexuální bestie". Ponechává si vedle sebe Gynu, která je "ztělesněný princip věčné ženskosti". Druhým protagonistou hry je básník Iron, "mladý, hezký, geniální, dobrý, bohatý" a oddaný pití. Oproti Diovi zůstává lidský a Diovi rovnou říká, že mu hrozí "říše šílenství, Smu, Nemoci a všech těch nepojmenovatelných, obludných představ, proti nimž je vále směšně bezmocná. /.../ Vy, Šílenci Vítězství a Kašpaři Vále." Diovi se zavražděná Tenebra začne zjevovat v novém vtělení banální prostitutky, hrozí mu podrobit si ho a zabít. Dios prochází až do Jižní Ameriky. Tam jej sleduje i Iron, poničený alkoholem a teď i opiem, rozhodnutý - nemotivovaně - k sebevraždě. Ze

svrchovaného Dia se ztím stal "naprostý bázlivec a malicherný, prozaický člověk." Strašidlo Tenebry pronásleduje Dia až do jeho úkrytu; ten reaguje jen bezmocným zděšením; situaci za něj řeší Iron: zastřelí druhou Tenebru a vzápětí zastřelí sebe. Ale pohřbená Tenebra se vynořuje z hrobu. Je to "smrad věčné hříšnosti, Špíny, princip Temna", ale obviní Dia za jeho "neslýchané rouhačství Bohu, světu, všemu". Gyna, jež se chce obětovat za Dia, hyne, a Dios propadá šílenství. Čtvrté jednání je zčásti jen v náčrtu, poslední páté v chvatné a nejisté improvizaci. Dios se uzdravuje a odvažuje se - jako předtím Sternenhoch - do místnosti ve svém zámku, kde leží pozůstatky Tenebry. Ta se ještě jednou zhmotňuje, objeví se duch Gyny a Tenebru zničí. Dios osvobozen stoupá za hranice našeho hvězdného systému. Svět zůstává "mrtvý, ledový, nehybný, prázdný". To vše je velice nejasné a zmatek se ještě stupňuje dovětkem. I Klíma cítil nepevnost závěru, jakkoli se ujišťoval, že je "jediným možným filozofickým, ideovým a uměleckým skončením dramatu", a navrhoval zároveň závěr jiný, který by byl opačný. Dios zůstane šílený. Tenebra se mu pomstí a usmrtí jej na doklad, "že člověk se svými bídnými silami není schopen bojovat proti nadlidským, metafyzickým mocím"./92/ To je tedy daleko od dřívějších přesvědčení Klímových.

Klíma, zřejmě znepokojen nečekaným vyústěním svého dramatu, jej nechává nedopsaný, a dává se bez zdržování do jiného: Lidské tragikomedie. Pracuje na něm od listopadu 1927 do ledna 1928, ne-li déle; a to je už jeho rok úmrtí. Tentokrát je dějová osnova daleko prostší - životní příběh pěti spolužáků od maturity do stáří. Dvojice Dios a Iron se tu opakuje pod jmény Odjinud a Pulec. Symbolické jméno Odjinud charakterizuje opět vyššího člověka, jehož cílem je Klímův

ideál "odlidštění, deanimalizace a stávání se bohem, dosažení absolutnosti"./93/ To se mu daří. Zatímco ostatní spolužáci až na básníka Pulce projdou bezvýznamnými životy a v stáří se hroutí, Odjinud je osvobozen z života smrtí. K poslední schůzce spolužáků se vrací jako přízrak. Rozumět si může jen s Pulcem. Vede jej "myšlenka mít prioritu mezi Mesiáši, stát se spasitelem kat'exochén" a sděluje mu, že "tekzvané lidstvo sestává ze dvou druhů bytostí; svítících a nesvítících. /.../ Ti první jsou Volností - Vznešeností - Božskostí - nehynoucí Září, ti druzí otročností - nízkostí, zviřekostí - slepotou."

K tomu je lidstvo zroženo, jako sova, netopýr, mûra! Ke žraní a rvení se mezi sebou, ke dření sebe a ke dření jiných, k obžerství a oplzlostem, k nemyšlení a papouškování; jeho nejspirituelnější puďy jsou ješitnost a šizení bližního-šejdiře. Jen uvnitř těchto hranic cítí se šťastným a prosperuje, světlo nepotřebuje, nechce, nesnese... /94/

Co si má tedy počít Pulec? Odjinud mu prostě poradí, aby se "uchlastal".

Vším opovrhnout, všemu se smát, se vším si hrát - toť jediná Výše a jediná k Výši cesta. Smát se všemu nejen lidskému, ale především božskému, Božímu! Smát se Sobě, hrát si jen se sebou, věčně se smát a hrát - toť Věčnost, Bůh a Všetajemství Obnažené!

Morálka Matěje Pectivého. Pulec cítí "plamennou odvahu k Činu". Zanechává své poezie, která je vždy jen k posměchu bohům", pokusí se o sebevraždu, ta se nepovede,

rozhodne se tedy "skončit sebeuchlastáním"; potká prostitutku a pozve ji do noční vinárny. "Neztrácejme ani vteřinu, ten čas je ztracený, který nestráví člověk v hospodě! /.../ Ó, jak nekonečně krásný a dobrý stane se svět, stane-li se člověk jen malinko rozumnější a bláznivější!" /95/ Tím hra končí.

To jsou podivná dramata. Ve svém průběhu se nečekaně lámou. Dios ztrácí všechno své sebevědomí hrdého imoralisty a s ním i rozum. Obě varianty závěru jsou navzájem protichůdné. Podle jednoho Dios zůstane za svůj zločin potrestán šílenstvím. Podle druhého má drama končit Diovou apotheózou. Stejně překvapující je závěr Lidské tragikomedie. Odjinud má spasit lidstvo, ale plodem jeho mystické zkušenosti je pro básníka Pulce rada, aby se upil.

Po dopsání tohoto dramatu se hned na počátku roku 1928 dal Klíma, už na smrtelné loži, do nové hry.

Původní rukopis - možná diktát - je nezvěstný a není jisté, zda text není upraven ~~do podoby jednoaktovky~~. Kamilou Lososovou. /Kamila Lososová uchovala Klímovu literární pozůstalost a snažila se ji zachránit spojováním zlomků a zbytek doplňováním./ Nese nadpis Edgar. Motiv je vzat z ~~Průběh~~ Noctingen aneb Velké procitání,

Podle heslovitého a těžko čitelného rozvrhu a několika zlomků z roku 1926 mělo to být původně rozsáhlé "romanetto" na téma "velkého procitání", totiž ~~rozvinutá~~ poznání překračujícího hranice bdění a snu a tím i života vůbec. Co zbylo jako text Edgara, byl pouhý úvod. Poslední monolog ústřední postavy ~~bíjí i sebe. Poslední jeho monolog se stal i Klímovým rozloučením se životem a s jeho trýzní.~~ *Zemřel 19. dubna 1928.*

Pryč z tohoto světa, kde je člověk, aniž to, slepec, ví, nejstrašnějším otrokem a loutkou všech velkých a malých ďáblů! Kde nic neví, nic nevidí --- Vzhůru tam, kde sen a skutečnost se v jedno slijou, kde to, co člověka činí šílencem, stane se luznou harmonií, sladkou poezií a krásou! /96/

Dalo by se říci, že ta dramata jsou umělecký i myšlenkový nezdar. Nepochybně jsou, ale nezdar daleko ne marný. Když Klíma zanechal práce na své filozofické knize Vše, mělo to svůj důvod a můžeme jej snad uhodnout. Při přepracovávání dřívějších prozaických textů, zvláště při práci na Utrpení knížete Sternenhocha, vynořil se mu nečekaný motiv viny a trestu. Když se nyní uchýlil k pokusu ověřit si svou filozofii v dramatických příbězích, ukazovala se těžko udržitelná. Klímovi filozofičtí heroové, Dios jako Odjinud, ztroskotávají v podmínkách životní skutečnosti. Na Dia naléhá vzpomínka na vraždu Tenebry; jeho imoralismus nevydrží zkoušku lidské odpovědnosti; nic není platno, že Tenebra byl nízký animální tvor a Dios oproti ní svrchovaný člověk vůle; zešílí; a pokus zachránit původní ideu o jeho povýšenosti nad lidská měřítká ztroskotá. Má-li být Dios zachráněn, sám to už nedokáže; přízraku Tenebry ho může zbavit jen Gyna, která svou ^{laskou} zůstává obyčejně lidská. Svrchovanost Diova se ukazuje bezmocnou, totiž jen teoretickou fikcí. Odjinud zase si uchrání svou duchovní integritu jen proto, že nemusí sdílet obyčejný život svých spolužáků. Nemá tedy pro ně rady. Jsou pro něho odsouzeni do svých temnot. Má nejasné spasitelné poslání, ale pomůže Pulcovi, když ho odvede od poezie a odkáže na alkohol a laciný půvab neznámého děvčete?

Dios, Odjinud jsou promítnutím autostylizace, o kterou Klíma usiloval celý život. Teď se tato autostylizace hroutí.

Může překvapit, proč Klíma, který tak svrchovaně ovládal formu lyrické prózy, se obracel najednou k formě dramatu, i když na něm ztroskotával. Měl právě rozluštit spor uvnitř svého díla; že formě divadelní hry hledal způsob, jak tento spor vyvést na světlo a dovést do konce. Teď měl konečně přistoupit k syntéze své filozofie a své poezie - k překonání onoho rozporu mezi hrůzou z marné skutečnosti a oslnivou krásou bytí. Nezdar jeho dramatické tvorby byl úměrný nesnadnosti jeho úkolu. V rozhodném okamžiku smrt zničila jeho další dílo. Co po sobě zanechal, je vskutku

Klímovo myšlení šlo mnoha směry. Některé z nanažčených náběhů, které dál nerozvíjel, jsme vědomě pomínuli, i když byly samy o sobě poutavé, abychom se soustředili k podstatnému.

Jak jsme se už pokusili ukázat, dvěma výchozími zkušenostmi Klímovými byl etřesný prožitek fyzické smrti, která postihla mu v jeho dospívání rodinu, a stejně důležitý prožitek metafyzické propasti před člověkem. To oboje nejsou zkušenosti výjimečné; každý je si vědom, že jeho život je vymezen, že zemře, a žádný také se nemůže ubránit pocitu, že konečný svět, který je mu dán, sám sebou nekončí, že je za ním pořád něco nekonečného. Toto dvojí vědomí konečnosti a nekonečnosti je znakem lidskosti - zvíře je nezná. Jsme koneční v konečném světě a stojíme před nekonečným, jež není už nijak světem. Lidská duše se vztahuje k něčemu nesmrtelnému a přece nemůže být bez smrtelného těla. Jsme zvířaty a je v nás něco božského. Výjimečné u Klímy bylo teprve to, s jakou vahou na něj toto vědomí nalahlo. Utvářelo celý jeho život a zůstalo trvalým podnětem jeho díla.

Na začátku svého myšlenkového úsilí doufal Klíma nalézt jistotu v důsledném imaterialismu a na něj navazujícího imoralismu. Postupem času musel tento názor překonat. Člověk se nemůže pokládat za svobodného v nehmotném světě. Svět na něho naléhá vlastní tíží. Jestli to ~~tušení~~ metafyzické propasti mohlo vést k představě nehmotnosti vši skutečnosti, pořád tady byla ona zkušenost její tělesné hmotnosti a konečnosti. Klíma zemřel ani ne padesátiletý a nestačil svůj myšlenkový vývoj dovršit. Kdybychom však měli charakterizovat, kam dospěl, byla by to ^{ob} doba gnosticizmu. Gnosticismus byl výrazem civilizační krize helénisticko-římské spo-

lečnosti v prvních stoletích našeho letopočtu. Pro gnostiky byl náš hmotný svět smrtelnosti stejně skutečný jako nehmotný svět extáze. Lidská duše je však v hmotném světě uvězněna, a ten jí nepřináší než utrpení. V extázi duše s tímto světem skoncovává a dochází vysvobození.

Přesto tento svět tu zůstával a s ním tento náš život. Extatická zkušenost může poskytnout nové síly k životu a může být sebezáhoubou. Gnostik se zbavoval odpovědnosti vůči tomuto světu a ve svém zoufalství volil sebezáhoubu. Lidstvo by mělo se vzdát svého existování. I Klíma viděl východisko jednu chvíli v "jáseavém uragánu sebevražd". To však není řešení, to je rezignace. O skutečné východisko zápasil Klíma právě v poslední době svého života a tvorby. Zápas zůstal neukončen.

Klímovi hrdinové jako Dios by měli tedy být ve svých činech svrchovaně svobodní - tak, že by směli i vraždit. Jenže zasahují jimi do světa, který tu vždy už je, a rušíce jeho řád, vydávají se jeho mocem. "Profesor morálky" připadal Klímovi jako intelektuální zrůda. A přece námětem, který se neodbytně hlásí na konci Klímova díla, je právě problém morální. Dios jako Sternenhoch platí za svobodu konání, kterou si osvojují, zeshílením; Odjinud nemá jiné rady pro básníka, než aby se zničil hospodským životem. Klímovi hrdinové by měli být spasiteli. Místo toho přinášejí zkázu. Nikde není řád, který by měl člověk respektovat. Člověk je jenom svobodný a jeho konání je z nicoty a pro nicotu.

V mladistvém údobí své tvorby se Klíma oddával radosti svého negování. Na časném konci svého díla se uvědomoval jeho tragiku. Svět absolutního nihilismu se nedá žít. Člověk sám si nemůže vytvořit řád svého života. Řád existování může být jen nadlidský, může být jen božský. Ale pro moderního člověka "Bůh je mrtev" -

podle slavného dikta Hegelova. Není tu autority, podle které by se člověk měl řídit. Člověk má sám určovat řád svého života, jako by teprve jím vše začínalo. Má se pokládat za boha a stvořitele svého světa. Za to musí pykat - jako za to pykají hrdinové Klímovi.

Může překvapovat, jak jsou rozptýleny po díle tohoto imoralisty, jakým byl Klíma, zmínky o náboženství a o spasitelství, a jak přitom zůstávají jen nepovšehdny. Klíma je ateista, a přece se nemůže obrátit než k evropské tradici, ke křesťanství, k božství Kristově a posvátnosti Panny Marie. Dne 28. srpna 1926 si Klíma dokonce zapisuje:

V katolictví se vplížila nepozorovaně velká moudrost. Vina katol., že se koupalo vždy, více než kdy jindy dnes, ve hnojnici politiky. Dnes by se mohlo zduchovnět. Ale kdo by to dovedl? Hergot, kdybych já chtěl! mohl bych se stát druhým zakladatelem křesťanství, Jesus II. ...

/97/

Nihilismus je důsledkem racionalismu, ke kterému Evropa dospěla v osmnáctém století. Transcendentalistické křesťanství ztratilo funkci a je tu už jen jako pozůstatek velké minulosti. Evropa spolehla na imanenci rozumu. Pro racionalismus pomysly nehmotného světa jsou jen bludem - náboženství, umění, metafyzika. Racionalismus nemohl však změnit lidskou situaci. Člověk dál zůstával na oné hranici daného a nedaného, jenže to nedané, transcendentní jevílo se už jen jako prázdnota. Čemu se říká náboženství, bývalo upevňování vazeb mezi tím daným a tím nedaným, imanentním a transcendentním, tím životem zde a tím, co jej přesahuje. Odtud je řád a plnost civilizací. Za jedinečný rozvoj své vědy a techniky vděčí naše civilizace naopak tomu,

že obětovala náboženství; uvolnilo tím obrovské intelektuální síly, ale ztratila něco lidského: v moderní Evropě každý je odkázán na to, aby sám se vyrovnával se svou transcendentální pozicí a podle toho zařídil si život. To je moderní individualismus. Není k žádné radosti.

19

Klíma byl individualista krajní; a přesto pořád se u něho vrací náboženský problém a tím i problém celé evropské civilizace. To je smysl jeho vybízení k vznešenosti, ne jen vznešenosti individuální, nýbrž k vznešenosti společné. Člověk potřebuje být spasen; neví si v životě rady, propadá se do jeho omezenosti a rmutu; je potřeba velkých individualit, aby ostatní z této bezradnosti vyvedly. Tato myšlenka se Klímovi pořád vracela. Tápaľa nevěděl si rady, totiž evropské lidstvo si neví rady. Tane ve všednosti, tedy ve starosti o pouhé pozemské cíle. "Celá Evropa hnije," vykřikl už ve své první knize /98/ a volal po nějaké radikální proměně. Problémem není individuální existence, ale existence lidského vůbec. Chybí-li transcendentující vůle, bylo by asi třeba velkých historických osobností, nějakého Hannibala, Goetha, Bedřicha Velikého, Napoleona, aby vytrhl lidi z jejich malosti ~~k~~ vznešenosti. Nebo by měl být snad vzorem národ, který vůbec nemá Napoleonů a existuje jen díky své společné vůli, Židé?

Jako mnohým tehdy ve Střední Evropě ~~x~~ připadalo, že její ubohost je z ubohosti barokní byrokracie, která jí vládne. Ona urážlivá školení kompozice, pro kterou ~~x~~ byl Klíma vyloučen z gymnázia, nebyla pouhou neodpovědnou provokací. Ano, celé Čechy tonou v malichernosti, a ve svém Českém románu Klíma vztekale útočí na všechno a na

všechny - od Dobrovského přes Jungmanna a Kollára i Mánesa a Smetanu až k Macharovi a dokonce k Březinovi, kterého jinak vždy měl za nejvyšší postavu v Čechách. Politik dr. Volný promlouvá v tomto románu za Klíma:

Stavím národ svůj na strašné Herakleovo rozcestí: zde srázná stezka do závrtných, ledových, vznešených, pádem hrozících výšin - zde blátivá sice, ale široká silnice dolů, do bahna, v němž se konečně udusíme a velmi rychle. Těžké, osudné doby kvapí strašně blíž a blíže, které rozhodnou definitivně o naší budoucnosti. Propaseme-li tentokrát příležitost využít utrpení, jež se na nás svalí, - nevrátí se asi nikdy již a bohové zemdlí v přízni své k nám.../99/

To psal Klíma někdy na konci desátých let. Pokračoval v tom statí "Sokol", kterou nepozorná cenzura propustila roku 1911 v časopise Zahraďa Epikurova a kterou Klíma znovu otiskl ve Vteřině a věčnosti. Účelem sokolství je "podloucně dopomoci Čechům k vlastnímu vojsku", /100/ ale zatím "dnešní 'světlé stránky' české jsou jen světélkováním na močále, rozkvět hospodářství, uměleckých a vědeckých živností jsou jen přirozaným důsledkem hniloby," /101/; "vše plazí se před rakušanstvím po břiše jako čubka", /102/.

Jako kdekomu v Čechách, také Klímovi nabytí samostatnosti 1918 se jevílo příležitostí k závrtným nadějím. Nejplněji je vypsál ve statí "Rozhodnutí se k vznešenosti". Český národ zatím jen vegetuje; ale "tuší v sobě dát lidstvu něco nového a ohromného"; vždyť měl Tábor, ruské legie; zazářil v Havlíčkovi, Čechovi, Nerudovi, Smetanovi, Březinovi. Stať pojal Klíma do Traktátů a diktátů, které vyšly v únoru 1922:

Nastavte brzo pro Čecha plnost času... Změněná zevní situace, dosažená - ne volnost, ale uvolnění okovů, zvýšení zodpovědnosti, - ve spojení s intelektuální zralostí na jedné straně, - rozvrat a hniloba, tma, rány, porážky, hanba, bída, zoufalství, hrůza, hnus na straně druhé rozžehnou do dvaceti let den, největší den českých dějin, - den sebeuzření, sebeznovuzrození, - rozhodnutí se pro Vznešenost./103/

To dnes čteme s rozpaky. Klímovo tehdejší vlastenectví se dá pochopit leda z dějinných okolností. Krize Evropy byla v letech před první světovou válkou znát zvláště ostře zrovna ve Střední Evropě a rozvrat jejího zastaralého pořádku pak připadal jako uvolnění k novému duchovnímu vývoji. Ve skutečnosti to byl příznak krize celé evropské civilizace. Gnostický nihilismus je naší době velmi blízký. Dějinná situace je obdobná. Opět se hroutí duchovní struktura civilizace a člověk v ní strádá bezdomovím. Zoufalství Ladislava Klímy nebylo zoufalstvím Čecha. Bylo to zoufalství Evropana. Evropská civilizace nemá již odpovědi na metafyzický impetus člověka. Nebe nad ní je prázdné a němé. Klíma se = děsil evropského nihilismu, stejně jako Nietzsche. Filozof je sám a bez pomoci uvnitř bezbožné civilizace, která zapomněla na svou lidskost. "Celá Evropa hnije." Konec lidského znamená konec dějin. Nikde ve světě nemůže už člověk potkat božské. Klíma žil pod útlakem zkušenosti transcendence. To jej učinilo speisovatelem. Jeho nihilistická eschatologie je vyjádřením jeho beznaděje. Jeho dílo je voláním o pomoc uprostřed lhostejného světa. Zůstalo a nemohlo nezůstat než hlasem volajícího na poušti.

18.1.1989

P o z n á m k y

- /1/ Lidové noviny, 20.4.1928
- /2/ "Co nám chybí", Tribuna, 10.7.1927
- /3/ Duchovní přátelství. Vzájemná korespondence s E. Chalupným a O. Březinou. Uspořádal Jaroslav Kabeš, 1940, s. 93. Ve všech citacích je pravopis upraven podle současné normy
- /4/ Koncept neodeslaného dopisu E. Chalupnému, tamtéž, s. 127
- / 5/ Traktáty a diktáty
- /6/ "Český Diogenes", Národní politika, 23.3.1922
- /7/ Za živa pohřben, vlastní životopis, 2. vyd. 1942, s. 71
- /8/ Pestrý týden
- /9/ "Vlastní životopis", Vteřiny věčnosti, Výboz z díla, uspořádal Josef Zumr /dále jen Výboz/, 1967, s. 269
- /10/ Tamtéž
- /11/ Slavná Nemesis, vyd. Vojtěch Zelinka, 1932, s. 9
- /12/ "Za Ladislavem Klímkou", Tribuna, 24.4.1928
- /13/ Juvenilie, Vzpomínky dr. Jana Paroubka a poznámky J. Kabeše, 1941, s. 40
- /14/ "Vlastní životopis", výbor, s. 271
- /15/ Tamtéž, s. 272
- /16/ Juvenilia, s. 20
- /17/ "Vlastní životopis", výbor, s. 283
- /18/ 2. vyd. 1928, s. 145
- /19/ Výboz, s. 107
- 20/ Tamtéž, s. 117
- /21/ "Egosolismus, Egoelismus", Traktáty a diktáty /dále TD/, 1922, s. 183
- /22/ Svět jako vědomí a nic, s. 15
- /23/ "Jak vysvětlit?" Mezi skutečností a snem,

z beltristické pozůstalosti L.K. Vytiskáno
z obsahu korektur výboru, který měla 1937
vydat Družstevní práce. 40 výtisků. Bez data,
s. 9 n.

- /24/ "Vlast. život.", výbor, s. 42
- /25/ "Moje filosof.konfese", VV, s. 182
- /26/ "Egosolismus, Egoeismus", ID, s. 173
- /27/ "Moje filosof.konfese", VV, s. 182
- /28/ dopis Chalupnému 2.5.1912, Duch.přát., s. 55
- /29/ Svět jako vědomí n., s. 28
- /30/ 25.1.1927, Arcanum. Cogitata, sentences. Vyd.
Helena Spilková, 1934, s. 28
- /31/ Aloisu Fiedlerovi, 16.9.1918. Duch.přát.,
s. 41 n.
- /32/ Oznamovatel Symposia, č.24, září 1929, s. 4 nn.
- /33/ "Slavná Nemesis", výbor, s. 49
- /34/ Dopis 28.10.1918, Boj o vše, deníky a korespon-
dence z let 1909 až 1917, vyd. J. Kabeš, 1941.
- /35/ "Aforismy a sentence", výbor, s. 263
- /36/ dopis Chalupnému, 4.9.1910, Duch.přát., s. 48
- /37/ dopis nejmenovanému adresátu, IX.-XII.1916
Filosofické listy, vyd. J. Kabeš, 1939, s. 56
- /38/ s. 18 n.
- /39/ XI. - XII. 1916, Filosof.listy, s. 27
- /40/ "Metafilozofika", Vteřina a věčnost /dále VV/,
1927, s. 201
- /41/ Svět jako vědomí...., s. 71 nn.
- /42/ rkp. v pozůstalosti
- /43/ 2.II.1922, "Má praxe /od 2 let nezměněná/",
Fil.listy, s. 75
- /44/ Tamtéž, s. 80
- /45/ "Filosofické fragmenty", TD, s. 158
- /46/ Svět jako vědomí...., s. 13
- /47/ Antonínu Pavlovi, 13.-14.V.1914, Boj o vše,
s. 98 n.

- /48/ Miloši Srbovi, 4.IX.1917, tamtéž, s. 104 nn.
- /49/ Témuž, tamtéž, s. 107
- /50/ O.Březinovi, 3.I.1916, Duch. přát., s. 86
- /51/ Boj o vše, s. 18
- /52/ Tamtéž, s. 50
- /53/ Tamtéž, s. 42, 62
- /54/ nv. Jiří Němec, "Klímův příklad", Tvář II., 2, 1965, s. 7
- /55/ Filosof. listy, s. 58, 62
- /56/ Tribuna, 20. IV. 1928
- /57/ "Vlast. život.", Výbor, s. 273 n.
- /58/ "Moje filosofické konfese", VV, s. 172
- /59/ "Vlast. život.", Výbor, s. 275
- /60/ Záznamy extetikovy. Jeden ze zápisníků L. Klímy. Vydal Jaroslav Pícka, 1937
- /61/ "Vlast. život.", Výbor, s. 281
- /62/ Tamtéž, s. 279
- /63/ "Moje filosof. konfese", VV, s. 172
- /64/ 1922, s. 104
- /65/ "Dopis autorů", programový list Národního divadla, 12.XI.1923. Duch. přát. s. 124 n.
- /65a/ "Ladislav Klíma mrtev", Tribuna, X, 94, 20.4.1928
- /66/ "Moje filosof. konfese", VV, s. 182
- /67/ Tamtéž, s. 183
- /68/ Tamtéž, s. 184
- /69/ Tamtéž, s. 189
- /70/ Asuanum, s. 17 - 19.VII.1926
- /71/ 25.VII.1926, tamtéž s. 32
- /72/ "Metafilosofika", VV, s. 193 n.
- /73/ "Tajemství židovské duše", TD, s. 19
- /74/ "Neprostost", TD, s. 202
- /75/ "Tajemství židovské duše", tamtéž, s. 121 n.
- /76/ "Externa", Výbor, s. 141
- /77/ "Slavná Nemesis", Výbor, s. 41

- /78/ "Thanata", VV, s. 163
- /79/ s. 117
- /80/ s. 103
- /81/ s. 76
- /82/ s. 74
- /83/ rkp.
- /84/ s. 116
- /85/ s. 164
- /86/ Čtyři listy Antonínu Křížovi, 1948, s. 6
- /87/ "Daprostost", TD, s. 192
- /88/ "Posmrtná maska", Rozhledy po literatuře a umění,
15.2.1934
- /89/ "Thanata", VV, s. 158
- /90/ "Ladislav Klíma mrtev", Tribuna, X, 94,
20.4.1928
- /91/ "Moje filosof.konfese", VV, s. 170
- /92/ vyd. J. Zumr, Plamen, č. 5 a 6, 1968
- /93/ Tamtéž
- /94/ Tamtéž
- /95/ Tamtéž
- /96/ Orientace, č. 3., 1967
- /97/ Arcanum, s. 42
- /98/ rkp.
- /99/ TD, s. 75
- /100/ VV, s. 98
- /101/ Tamtéž, s. 104
- /102/ Tamtéž
- /103/ TD, s. 75

N ě k o l i k p o z n á m e k :

Soupis pozůstalosti L.Klímy není tak dokonalý, jak bych jej chtěl mít: v záznamech se tu a tam vyskytují chyby v seřazení záznamů, překlepy atd. ~~Pro práci se soupisem je~~ ~~naprosto nezbytný rejstřík, který jsem již nestačil~~ ~~sepsat.~~ Tolik na omluvu.

U každého záznamu rozdělují položky do oddílu A), t.j. přímo rukopisy L.Klímy, B) - rukopisy cizí, např.K.Lososové atd. a C) - strojové opisy. Zároveň u každého oddílu uvádím počet listů.

Nejběžnější zkratky:

1 - list

11 - listy

TEM - Tabak Ersatz Manufaktur

TEM-R - Tabak Ersatz Manufaktur - Rechnung

K.1916 - Kriegspatentschaft 1916

tyto tři poslední u druhů papíru, jinak jsem se snažil zkratkám co možná nejvíce vyhnout.